

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonaë, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

Cap. XXV.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

diaconi planetis utuntur. Quando autem, & qua occasione hic ritus coeperit, non liquet. Ejus meminit ordo Romanus, à quo usus Planetæ etiam Acolythis tribuitur. Nam in ordine Ecclesiastico Romanæ Ecclesiæ, vel qualiter Missa celebratur, *Subdiaconus, inquit, tenet Pallium Pontificis in brachio sinistro super planetam.* Et paulò post, *Subdiaconus regionarius tenens mappulam Pontificis in brachio sinistro super planetam revolutam oriens ad regiam Secretarii dicit.* Item, *Parat Evangelium qui lecturus est referato sigillo ex præcepto Archidiaconi super planetam Acolythis.* Et infra, *Archidiaconus suscipit amulas, quem sequitur cum scypho super planetam Acolythis.* Conscientie Amalarius, qui lib. 2. cap. 19. *Casula,* inquit, *est generale indumentum sacrorum ducum, & pertinet generaliter ad omnes clericos.* Item, *Casula dupla est, post tergum inter humeros, & ante pectus.* Nullum autem tam ordo Romanus, quam Amalarius ponunt discrimen inter planetam five casulam sacerdotum & aliorum ordinum. Cum enim scriberent de re notissima, & eo tempore omnium oculis subiecta, non satis expresserunt an & quomodo hujusmodi planetæ inter se differrent. In aliis autem auctoribus nihil reperio, quo hic ritus clarius explicetur. Suspicio itaque, Planetæ nomen æquivocum tunc fuisse, & pro veste acceptum, qua sacerdotes & ministri postremo induebantur, quæcumque illa fuerit: sicut hodie, ut supra notavimus, cappam vocamus latum illud indumentum, quo Cardinales, Episcopi, & Canonici amictiri solent, cum publicas & ecclesiasticas functiones obeunt, vel choro assistunt sacris vestibus non induti: sicut etiam cappæ nomen tribuimus externo amictui multorum Religiosorum, atque etiam sæcularium; licet multum ab invicem discrepent. Quod si displicet hæc conjectura, viderint peritiores, quid de hac re statuendum sit; nam eisdem fuisse Sacerdotum, Diaconorum, & Subdiaconorum, atque Acolythorum planetas non credo, nec conveniens & verisimile videtur.

De habitu sacro Clericorum. Quid & quale sit Superpellicium.

XX. **N**unc Clerici minorum Ordinum, cum sacerdoti celebranti ministrant, superpelliceis utuntur, quæ vox barbara est; & ante annos sexcentos incognita; res autem sub aliis nominibus an fuerit ab antiquis designata, incertum est. Qui à temporibus Apostolorum usum superpellicei derivant, vetusta ei vocabu-

la tribuunt; nam quidam esse Ephod contendunt, alii phelonium Græcorum, alii lacernam birrum, de quo in actis Cypriani; alii amphibalum, de quo Remigius in testamento ait, *future Episcopo successori meo amphibalum album paschalem relinquo:* quæ omnia accuratius examinare proposita mihi brevitatis non patitur. Illud sanè certum est, tempore S. Hieronymi, ut ipse testatur l. 1. adv. Pelagianos; omnem clerum in sacrificii consummatione candidis vestibus ministrasse. Poteest etiam hoc confirmari ex concilio Narbonensi anno 589. actò, quo sancitum fuit, ne Diaconus, Subdiaconus, aut Leitor, antequam Missa consummetur, Alba se præsumant exuere. Ex quo colligitur, etiam Clericos alba indutos sacrificio assistisse. Sicut autem alba talaris est, ita etiam superpellicium talare olim fuisse Stephanus Tornacensis, qui vivebat anno Christi 1180. testis est *epist. 123. ad Albinum Cardinalem,* cui mittit superpellicium novum, candidum, & talare. Honorius similiter de indumentis Clericorum differens lib. 1. cap. 232. vestem esse ait laxam & talarem. Successu verò temporis decurtatam esse concilium Basileense ostendit *sess. 21.* ubi discernens quomodo divinum officium in ecclesia celebrandum sit, præcipit clericis habere tunicas mundas, & superpellicea ultra medias tibias longa. Nunc adeò detruncata sunt, ut vix ad genua pertingant.

CAPUT XXV.

De Missæ apparatus in vasis, supellectili, luminariis, Incenso, Ministris, Cantoribus, & aliis, quæ infra separatim indicantur.

Post Sacerdotum & Ministrorum indumenta sequuntur ea quæ propius ipsum sacrificium attingunt, sacra scilicet vasa, supellex & ornatus altaris, & reliqua ad Missæ apparatus pertinentia, de quibus breviter agendum est.

De Calice, ejusque origine & materia. Ligneos quandoque fuisse, lapideos, & corneos; æneos nempe, & stanneos. Actum fuisse de vitreis. Ecclesiam non nisi aureos & argenteos approbasse. Addita his gemma & alia ornamenta. Quidam calices cum ansis. Quidam majores, & minores; ministeriales, & Baptisimi.

I. A Calice

I. **A** Calice incipio, in quo sanguis Christi, redemptionis nostræ pretium, consecratur. De ejus origine nemo qui credat Evangelio ambigere potest. Ibi enim legimus Redemptorem nostrum in ultima cœna, postquam tradidit discipulis suis sub specie panis corpus suum, accepisse calicem, & dedisse illis ac dixisse, ut omnes ex eo biberent sanguinem suum, qui mox pro illis & pro multis effundendus erat in remissionem peccatorum. Hoc testatur Apostolus se accepisse à Domino, & fidelibus tradidisse, quoniam Dominus Jesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem & gratias agens fregit & dixit; Accipite & manducate, Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur. Similiter & calicem postquam canavis dicens, Hic calix novum testamentum est in meo sanguine. Hinc Feria quinta majoris hebdomadæ, in qua hujus sacrificii institutio recolitur, Natalis Calicis ab antiquis Patribus vocabatur; quia tunc calix à profano usu ad sacrum Christo auctore translatus est. Præclarè Eligius Noviomensis Episcopus hom. 10. in cœna Domini, Vocatur, inquit, hæc dies cœna Domini, vocatur & natalis Calicis, quia hac eademque die mysticum Pascha Dominus cum discipulis celebrans, Sacramenta corporis & sanguinis sui illis, atque per illos nobis tradidit, & ipse celebrationis initium fecit. Qualis autem fuerit calix, quo Christus primum ulus est, describit Baronius anno 34. nu. 63. Bedæ nixus testimonio his verbis, Non præterimus tamen dicere, quod calix ille, in quo Redemptor noster Jesus Christus sacratissimam Eucharistiam consecravit, ut egregium tantæ rei monumentum, à communi usu selectus, ac summa industria asservatus, ad huc Bedæ temporibus Hierosolymis visebatur, de quo hæc ipse lib. de locis sanctis cap. 2. In platea, quæ Martyrium & Gatha continuat, exedra est, in qua Calix Domini scrinio reconditus per operculi foramen tangi solet & osculari: qui argenteus calix hinc inde duas habens ansulas sextarii Galliçi mensuram capit. A Christo igitur initium calicis habemus, quem ab Apostolis & deinceps à Patribus in sacrificiis adhibitum fuisse extra controversiam est, cum sacrum celebrari sine illo non possit. Ex qua verò materia primis ecclesiæ sæculis fabricari solet, hic primo loco investigandum est. In Concilio Triburiensi sub Formoso cap. 18. celebre apophthegma refertur S. Bonifacii Episcopi Moguntini: Vasa quibus sacrosancta conficiuntur mysteria, calices sunt & patenæ, de quibus Bonifacius Martyr & Episcopus interroga-

tus, si liceret in vasculis ligneis sacramenta conficere, respondit: Quondam sacerdotes aurei ligneis calicibus utebantur, nunc è contra lignei sacerdotes aureis utuntur calicibus. Honorius quoque in Gemma animæ lib. 1. cap. 89. Apostoli, inquit, & eorum successores in ligneis calicibus Missas celebraverunt. Sed Honorio id asserenti sine legitimo teste non credo: & ex verbis Bonifacii inferri non potest, quod usus lignei calicis communis fuerit in primitiva Ecclesia. Crediderim potius S. Antistitem zelo Dei succensum præteritorum comparatione sua tempora redarguisse, id quod homines pallium solent. Fuisse in aliqua Ecclesia calicem ligneum vel propter rerum penuriam, vel propter incuriam sacerdotum, non inficior, neque enim concilium Triburiense loco citato statuisse, ne quis deinceps sacra mysteria in ligneis vasculis conficere præsumeret, nisi hic abusus alicubi irreplisset. Canones quoque editi in Anglia sub Edgardo Rege cap. 41. calicem fusilem esse decernunt, vetantque ne omnino in ligneo fiat consecratio. Pixidem ligneam & in ea corpus Domini commemorat Rupertus Abbas lib. de incendio Tutiensi cap. 5. Sed hæc conservandæ Eucharistiæ, non conficiendæ destinata erat. Inter abusus etiam recenseo lapideos & corneos calices. De lapideis sive marmoreis mentio fit in vita S. Theodori Archimandritæ apud Surium die 22. Aprilis; narrat enim Gregorius Presbyter ejus scriptor, quod cum monasterium ab illo ædificatum auctum esset, sed argentea suppellectili careret, & vasa tantum marmorea in mysteriis adhiberentur, misit sanctissimus Theodorus Archidiaconum suum ad regiam civitatem, ut argenteum vas ad sacrorum mysteriorum usum emeret. Ex lapide item onychino factos legimus, nam in synodo Duziacensi edita à Cellotio pag. 4. cap. 5. inter crimina Hincmari Laudunensis hoc numeratur, quod calicem onychinum auro & gemmis ornatum à Rege donatum ab ecclesia sustulerit. In actis S. Berneucardi episcopi Hildesheimensis scriptum est, plures ab eo calices datos ecclesiæ, & unum ex lapide onychino, alterum chrysellinum mira industria. Leo Ostiensis in fine lib. 3. chronici Cassin. inter ornamenta à Victore III. Cassinensi ecclesiæ relicta, duos calices onychinos recenset. Similis lapidi onychino est sardonix, ex qua gemma Sugerius Abbas se altaris officii calicem pretiosum comparasse ait in libro de gestis suis, cum regnum administrabat. Cornei meminit Synodus Calcutensis in Anglia sub Adriano I. quæ ejus usum prohibuit

buit *cap. 10.* Thomas item Bartholinus *lib. de medicina Danorum domestica* scribit, penes se esse calicem corneum, quo olim in sacrificio Missæ utebantur Norvegi. Fuerunt & calices vitrei, qui proculdubio mundiores & decentiores erant, & ideo antiquior ac frequentior eorum usus. Putant nonnulli, à Zephyrino Papa statutum fuisse, ut calices vitrei essent, in libro enim Pontificali sic de eo scriptum est. *Hic fecit constitutum de ecclesia, ut patenas vitreas ministri ante sacerdotes portarent, dum episcopus Missam celebraret.* At hic de calicibus nec verbum quidem; extendere autem ad calices statutum de patenis, ut plerique faciunt, ego non audeo, Pontifice nihil de illis decernente: cum præsertim nos lateat, ad quem usum portarentur illæ patenæ à ministris, quas probabiliter crediderim distribuendæ potius populo communioni, quàm sacrificio deservisse. Alii huc pertrahunt Tertullianum, qui *lib. de pudicitia cap. 7.* ait: *Procedant Picturæ calicum vestrorum, si vel in illis perlucet interpretatio pecudis illius, ovis scilicet perditæ & à Domino requisitæ, & humeris ejus revectæ.* Et *infra cap. 10.* *Si forte patrociniabitur pastor, quem in calice depingis.* Et post pauca. *At ego ejus pastoris scripturas haurio, qui non potest frangi.* Sed hic Tertullianus nihil de materia calicis exprimit, deque sola pictura loquitur, quæ non solum vitreis, sed etiam argenteis convenire possunt, illius præsertim scriptoris stylo, qui metaphoris abundat, & obscuritatem ubique affectavit, ut de illo testatur Lactantius *lib. 5. cap. 1.* Continent autem citata verba, ut hoc obiter notem, illius jam hæretici adversus Catholicos amarulenta convitia, ac si pastorem ovem perditam gestantem in calicibus pingerent, ut hinc in omne scelus animarentur tanquam poenitentiam summi Pastoris misericordia recepturi post lapsum, quam ipse negabat. Alii ad astruendum vitrei calicis usum plurima coacervant veterum Patrum testimonia, in quibus fracti calicis mentio fit, ac si nihil frangi possit, nisi sit vitreum. At hos redarguunt Grammatici, apud quos frangi dicitur, quicquid rumpi, discerpi, scindi, secari, collidi, conteri, comminui potest. Unde Cicero *orat. 6. in Verrem, Aureus annulus, quem habebat, fractus est & comminutus.* Et *lib. 4. ad Atticum epist. 3. Quinti fratris domus. coniectu lapidum fracta est.* Certiores vitrei calicis probationes probæ notæ scriptores suppeditant. Apostolicis temporibus proximus fuit Marcus hæreticus & magus, qui testibus Irenæo *lib. 1. cap. 9.* & Epiphanio *hæer.*

34. vitreum calicem, catholicorum morem amulatus; ut putat Baronius, in mysteriis adhibens, vinum album præstigiis suis mutabat in rubrum, ac si per ejus invocationem sanguis stillaret in calicem. Donatus quoque episcopus Aretinus & martyr calice vitreo utebatur, quem fractum à Paganis fusa oratione reparavit, ut scribit Gregorius Magnus *lib. 1. Dialog. cap. 7.* S. Hieronymus *in fine epistolæ 4. ad Rusticum* laudans Exuperium Episcopum Tolosanum, Nihil, inquit, illo ditius, qui corpus Domini canistro vimineo, & sanguinem portat in vitro. Casarius item Arelatensis, ut narrat Cyprianus ejus discipulus in vita ipsius, vitreo calice usus est, cujus illa verba referuntur, *An non in vitro habetur sanguis Christi?* quia nimirum aurea & argentea vasa pro redimendis captivis distraxerat. Calicis quoque vitrei fracti, & meritis S. Laurentii martyris in ejus Basilica Mediolanensi reparati meminit Gregorius Turonensis *lib. 1. de gloria Martyrum cap. 46.* Quod verò plures, præcipuè in Gallia, tam Episcopi, quàm Presbyteri vitreo calice usi sint, non in aliquam Ecclesiæ legem, neque in Ecclesiæ Gallicanæ consuetudinem, sed in temporum calamitatem referendum est ob barbarorum incurfiones, quæ coegerant omne aurum Ecclesiæ pauperibus & in captivitate degentibus erogari, ut Hieronymus & Cyprianus supra citati asseverant. S. Benedictus Ananiensis, ut vitæ ejus scriptor ait, vasa ad conficiendum Christi corpus nolebat sibi esse argentea: siquidem primùm ei fuerunt lignea, deinceps vitrea, sic tandem descendit ad stannea. Sanctus item Columbanus aeneo calice usus est, cujus exemplum Gallus ejus discipulus imitatus, vasa argentea recusavit, ut habent ejus acta apud Surium *die 16. Octobris.* Verùm hæc privata illorum opinio fuit, & idem Benedictus mutata postmodum sententia non solum calices, sed & lampades & candelabra, aliæque ornamenta ex argento admittit. Porro Gratianus *de consecr. dist. 1. c. 45.* & Ivo *p. 2. c. 131.* ex quodam concilio Rhemenfi canonem afferunt, quo præcipitur, ne quis in ligneo aut vitreo Calice præsumat celebrare. At quale fuerit hoc concilium, & quo tempore celebratum, nec illi dicunt, nec mihi libet divinare, licet non ignorem, à quibusdam recentioribus ad ævum Caroli Magni referri, qui tamen sui dicti nullam afferunt certam rationem. Pluries itaque veritum, nunquam statutum aut approbatum legimus calicis lignei, aut vitrei, sive lapidei, vel cornei usum. Prohibetur similiter in eodem concilio Rhemenfi calix ex ære vel

vel aurichalco, quia ob vini virtutem parit ceruginem, quæ vomitum provocat. Mandat autem ut si non ex auro, saltem ex argento fiat. Quod si quis tam pauper est, ut argentum habere non possit, saltem stanneum habeat. Richardus verò Cantuariensis Archiepiscopus immediatus S. Thomæ martyris successor in synodo à Rogero Hovedensi relata præcepit, ne consecraretur Eucharistia nisi in calice aureo vel argenteo, & ne stanneum calicem Episcopus benediceret. Cui consonans Petrus Damiani *opuse. 23. cap. 1.* acriter invehitur adversus incuriam sacerdotum, qui stanneis, vel etiam supparis cujuscumque metalli calicibus, eisque sordidius utebantur, quos propriis adhibere labiis vir quilibet potens non dignaretur.

II. Hæc mihi de calicibus ex ligno, vitro, aliâve materia præter aurum & argentum non fabricandis ex veterum monumentis comperta sunt; ex quibus colligitur, orthodoxam Ecclesiam semper & ubique in hoc conspirasse, ut aureis vel argenteis calicibus sacerdotes uterentur. Urb. I. fecisse omnia ministeria sacra argentea, & patenas argenteas 25. apposuisse narrat sub nomine Damasi auctor libri Pontificalis: non tamen huic inferendum, ut quidam perperam faciunt, tunc primum ex argento cusos calices fuisse. Nam liber Pontificalis refert quid ille fecerit, quid verò ab aliis ante ipsum factum sit, & quibus vasis usi sint, non dicit. Contrarium potius evincitur ex facto S. Laurentii martyris integro ferè sæculo ante Urbanum, qui, ut scribit S. Ambrosius *lib. 2. de officiis cap. 28.* iussus à Sixto Pontifice aurum Ecclesiæ pauperibus erogare, martyrium subire maluit, quàm S. Pontifici non obedire. Aurum igitur egenis distribuit, vasa sacramentorum vendidit: quia in usus pauperum, ut ibidem docet Ambrosius, vasa ecclesiæ etiam initiata infringere, conflare, vendere licet. Eleganter Prudentius *hym. 2. de coronis* persecutorem introducit petentem à Laurentio inter Ecclesiæ thesauros etiam vasa sacra his verbis.

*Hanc esse vestris orgiis
Moremque & artem proditum est.
Hanc disciplinam sæderis,
Litent ut auro Antistes.
Argenteis scyphis serunt
Fumare sacrum sanguinem,
Auroque nocturnis sacris
Adstare fixos cereos,
Tunc summa est cura Fratribus,
Ut sermo testatur loquax,
Offerre fundis venditis
Sesertiorum millia.*

Hic mos fuit primorum Christi fidelium, qui venditis possessionibus pretia Apostolis in communem Ecclesiæ usum afferebant. Non ergo deerant Apostolis nummi, quibus & fratrum necessitatibus providerent, & quæ spectabant ad usum sacrificii compararent. Curasse autem ut ea maximè decencia essent, & ut vasa sacra ex pretioso metallo fabricarentur, non levi conjectura inferre possumus ex eorum pietate & maxima veneratione, qua divina mysteria corporis & sanguinis Christi prosequerantur. Derivata ab illis ad posteros hæc cura & religio est, adeo ut etiam læviente persecutione aureos & argenteos calices ecclesiam habuisse fide dignissimi scriptores testentur. Optatus Milevitanus *lib. 1.* loquens de Mensurio episcopo, *Erant, inquit, ecclesiæ ex auro & argento quàm plurima ornamenta, quæ nec desodere terræ, nec secum portare poterat.* In his autem ornamentis potiorem locum calices obtinuisse, nulli dubium esse potest; nam *lib. 6.* inter scelera Donatistarum hoc etiam recenset, quod calices fregerint. *Fregistis, inquit, calices, Christi sanguinis portatores, quorum species revocastis in massas, mercedem nefariis nundinis procurantes. Emerunt forsitan in usus suos sordida mulieres: emerunt Pagani facturi vasa in quibus incenderent idolis suis.* Ex quibus verbis duo evidenter deducuntur, unum quod etiam sub ethnicis Principibus Christianorum persecutoribus, quibus imperantibus Donatistæ eruperunt in Africa, habebat Ecclesia vasa aurea & argentea: alterum, quàm ineptè viri aliàs non indocti eam Oprati sententiam, *Fregistis calices,* afferant ad probandum, quod calices tunc vitrei fuerint, à qua inconsulta opinione proculdubio recessissent, si integrum Oprati textum legissent: neque enim vitri fragmenta vendi poterant, & in Paganorum vasa conflare. Extant acta Proconsularia adversus traditores sub Diocletiano & Maximiano apud Baronium *to. 2. anno 303.* quorum meminit Augustinus *epist. 165. ad Generosum & in libris adversus Cresconium,* ex quibus constat, raditos à Donatistis non solum sacros codices juxta editum Diocletiani, sed etiam calices aureos & argenteos. Huc item spectat quod Gregorius Turonensis scribit *lib. 1. de gloria Martyrum cap. 38.* in cryptis subterraneis, in quibus olim fideles metu persecutionis sacris operari consueverant, varia ministeria argentea reperta fuisse. Sotis verò persecutionibus sub Constantino Magno & deinceps, cœperunt Ecclesiæ aureis, argenteis, & gemmatis calicibus abundare. Ipse Constanti-

nus, ut liber Pontificalis in Sylvestro recenset, Ecclesias quas aedificavit, sacris donariis locupletans, inter caetera fecisse dicitur calices minores ex auro purissimo XL. pensantes singulos libras singulas: calices ministeriales L pensantes singulos libras binas: calices argenteos XX: pensantes singulos libras decem. Celebre est viri impii convitium, quem cum misisset Julianus Apostata ad expilandum templum Antiochenum, ut refert Theodoretus *lib. 3. hist. Eccles. cap. 8.* sacrorum vasorum, quae Constantinus donaverat, magnificentiam admirans, En, inquit, *cujusmodi vasis filio Mariae ministratur.* Basilicam Principis Apostolorum plurima ex auro & argento vasa & ornamenta possedisse, quando Alaricus Gothorum Rex Urbem diripuit, Paulus Orosius *l. 7.* jucunda & memorabili historia enarrat. Augustinus *conc. 2. in Psal. 113.* explicans versiculum *simulacra gentium, argentum & aurum,* ait: sed enim & nos pleraque instrumenta & vasa ex hujusmodi materia vel metallo habemus in usum celebrandorum Sacramentorum, quae ipso ministerio consecrata, sancta dicuntur. Chrysostomus aureum calicem & gemmis ornatum commemorat *hom. 51. in Matt. Agathias lib. 2. de reb. Justin.* gentem Alemanicam templa expilasse ait, amulas, calices, acerras, & alia vasa ex puro auro diripuisse. Ipsemet Chostoes Rex Persarum tametsi infidelis, ut refert Theophylactus Simocatta *lib. 5. histor. c. 13.* Sergio martyri crucem auream & gemmatam dono dedit ob victoriam ejus ope obtentam; itemque calicem, & discum, & thuribulum, aurea omnia, ut ejus intercessione prolem haberet à Sirz conjuge, quae erat Christiana. S. Perpetuus Turonensis Episcopus duos calices aureos Ecclesiae suae legavit, ut legimus in ejusdem testamento nuper edito *tom. 5. Spicilegii.* Childebertum Regem sexaginta calices aureos gemmis pretiosis ornatos ab Hispania in Galliam detulisse scribit Gregorius Turonen. *lib. 3. hist. Franc. cap. 10.* Omitto reliquos ejusdem vel sequentium saeculorum, quorum testimonia in re clarissima superflua sunt. Inter calices autem aureos, gemmis distinctos, & argenteos, quos Ecclesiis donatos legimus, nonnulli passim occurrunt magni ponderis, non usui, sed ornamento. Conradus Episcopus in Chronico Moguntino sacra vasa illius Ecclesiae describens, calices recenset tantae quantitatis, quod cum ipsis divina mysteria nequaquam poterant celebrari: quorum unus duas habebat ansas, quae poterant manus replere

levantis. Carolus Magnus apud Anastasium in vita Leonis III. obtulisse dicitur calicem majorem cum gemmis & ansis duabus pensantem libras LVIII. Idem Anastasius in Gregorio III. commemorat inter donaria calicem cum gemmis pensantem libras XXXIV. & in Leone IV. calices majores ex argento purissimo, qui pendent, inquit, in arcu numero X. & alios qui pendent inter columnas numero XL. pensantes similibras CCLXVII. Et in Paschali I. Fecit calices majores ex argento pendentes numero XLII. qui omnes simul pensant libras CCLXXXI. Habebant hi catenulas & ansas, quibus ante altare diebus Festis appendebatur. Iterum in Leone III. Fecit calicem majorem cum gemmis & ansis duabus pensantem libras XXXVI. Eundem dedisse ait S. Petro calicem aureum praecipuum tetragonum spanoclystum diversis ornatum lapidibus pretiosis, pensantem libras XXXII. nec non & patenam auream spanoclystam mirae magnitudinis gemmis decoratam pensantem libras XXV. & unicas IX. In his observandum, non solum majores, qui ad ornatum erant, sed alios etiam ad usum sacrificii ansatos olim fuisse. Ordo Romanus agens de officio Missae, *Levat,* inquit, *Archidiaconus calicem per ansas, & tenet exaltans illum juxta Pontificem.* Magnum chronicon Belgicum calicem aureum commemorat habentem duas auriculas, quem S. Henricus Imperator Ecclesiae sancti Laurentii obtulerat. Ideo autem ansatos fuisse puto, ut commodius tractari possent, & illis porrigi, qui ex ipsis Christi sanguinem haurire solebant. De calice sancti Remigii, qui propter imagines in eo incisas *imaginatus* dicebatur, & de versibus in eo sculptis legendus Flodoardus *lib. 1. hist. Rhemen. cap. 10. & 18.* Erant & calices baptismi, ut colligitur ex Anastasio in Innocentio I. quibus mysticum poculum lactis & mellis recens baptizatis porrigebatur, de quibus non est hic locus differendi. Constat quoque ex antiquis Ritualibus, plures in uno sacrificio adhibitos olim calices, quorum unus ipsi sacrificanti, & ministris, & aliis sacerdotibus, si qui erant prisco ritu concelebrantes, inferebat: alii plures vel pauciores pro numero fidelium communicantium apponebantur, qui grandiores & capaciores erant, & dicebantur ministeriales, quorum saepe fit mentio in vitis Pontificum. Respexit ad hanc calicum pluralitatem liturgia Jacobi, in qua Diaconis praecipitur, ut attollant discos, id est patenas, & calices ad impartendum populo.

Simili

Simili modo in Constitutionibus Apostolicis mo-
nentur Diaconi prætervolantes bestiolas abigere,
ne in pocula incidant. Permanit hæc consuetu-
do usque ad tempora Gregorii II. qui in epist. 14.
qua respondet consultationibus S. Bonifacii, con-
stituit, ne plures calices in altari ponerentur, eo
quod hic usus institutioni Christi non conveni-
ret, qui omnes de uno & eodem calice commu-
nicavit: cujus rationis pondus non est meum
examinare. Observo tamen Gregorii II. sæculo
communicantium numerum adeo imminutum
fuisse, ut plures calices necessarij non fuerint.
Sublata denique communione sub utraque specie,
mos ille profusus abolutus est. Armenii duos ca-
lices adhibent in Missa, sed alter patenæ Latino-
rum, sive Græcorum disci vicem gerit, in quo
panem consecrandum ponunt, in altero autem
vinum.

*De patena, ejusque forma & materia. Tan-
gere vasa sacra quibus liceat. Ad quem
olim spectaret illorum custodia.*

III. **A**N nexa calici est patena, quæ ejus oper-
culum est, sic dicta à patendo, qua voce
usus est Columella l. 12. c. 43. deque vasis apud
profanos scriptores significat latis & patentibus
labris. Græci *discos* vocant. Sed discus magis
cavus & capaciosus est, ne panis & micæ excidant.
Patenas magni ponderis, gemmisque ornatas sæ-
pè memorat Anastasius inter donaria Pontificum
penitantes XXV. vel XXX. libras. Et in Leone
III. meminit patenæ majoris aureæ cum gemmis
& ansis duabus. Porro istæ cùm tantæ magnitu-
dinis essent, usui esse non poterant sacerdoti ce-
lebranti. Erant autem & patenæ ministeriales
cæteris ampliores, quæ distribuendæ populo Eu-
charistiæ deserviebant. Erant & Christinales ad
usum Baptismatis & Confirmationis. Ex eadem
materia, quæ calices, confatas fuisse, cum par-
viorumque sit ratio, credibile est. Zephyrinus
vitreas fieri sancivit, Urbanus argenteas, quod
qualiter intelligi debeat, jam supra dictum est.
An Christus consecratum panem in disco seu pa-
tena posuerit, non expriment Evangelistæ: ejus
tamen usum ævi Apostolici esse Liturgia Jacobi
ostendit. Sculptum in patena vultum Salvatoris
referunt Anastasius in vita Gregorii IV. & Joan-
nes Diaconus in vita sancti Anastasii Episcopi
Neapolitani. Utriusque verò tam calicis quam
patenæ extat in Ordine Romano consecratio,

unctione Christinatis certisque precibus adhibi-
tis, quem ritum è veteri testamento ad novum
profluxisse reor. Idem vetitus utriusque tactus
profanis hominibus decreto Sixti I. à quo ait li-
ber Pontificalis, constitutum, ut ministeria sa-
crata non tangerentur, nisi à Ministris. Decreto
item Concilii Laodiceni sub S. Sylvestro c. 21.
sancitum est, non oportere Subdiaconum vasa
sacra contingere. Et concilium Agathense
cap. 66. statuit, non oportere in sacros mini-
stros vasa Dominica contingere. Quod verò at-
tinet ad Subdiaconos, data illis facultas est ea
tangendi in concilio Bracarense primo sub Joan-
ne III. cap. 28. *Placuit ut non liceat cuilibet ex
lectoribus sacra altaris vasa portare, nisi his qui ab
Episcopo Subdiaconi fuerint ordinati.* Acolythis
etiã eandem licentiam concessam ex ordine
Romano manifestum est. His custodiendis sa-
crorum vasorum cultos, quem Græci Scevophy-
laccem & Cemeliarchen vocant, olim deputaba-
tur, cujus inter officia & dignitates Ecclesiæ
Constantinopolitanæ meminit Codinus cap. 1.
Fungebatur hoc officio in Ecclesia Romana S.
Laurentius, de quo Prudentius sic canit.

*Hic primus è septem Viris,
Qui stant ad aram proximi,
Levita sublimis gradu,
Et cæteris præstantior,
Clavis sacrorum præerat,
Cælestis arcanum domus
Fidis gubernans clavibus.*

Neque licitum unquam fuit extra Scevophy-
laceum seu Diaconicum, quod Latini Secreta-
rium dicebant, illa asportare, aut in domibus
privatis conservare. Hinc Athanasius *Apolog. 2.*
à calumnia contracti calicis, quam finxerant ad-
versus ipsum Ariani, sufficienter se purgat di-
cens locum, in quo contractum poculum jacti-
tabant, Ecclesiam non fuisse, nec quemquam
Presbyterum ei loco vicinum repertum esse, cum
mysticum poculum nusquam nisi apud legitimos
Ecclesiæ præfides inveniantur. In concilio item
Chalcedonensi inter crimina, quæ Ibæ Episco-
po Edesseno objecta fuerunt, secundum hoc fuit,
quod calicem gemmatum magni pretii inter vasa
sancta Ecclesiæ sub custodis cura non reposuerit,
& nescirent quid de eo factum esset. Idem mos
semper & ubique in Ecclesia invaluit, ut vasa
ministerii neque in privata domo, neque à pro-
fanis hominibus, sed in æde sacra à ministris
Ecclesiasticis sollicitè & cautè servarentur.

N n n 3

De

De alijs vasis seu instrumentis ad sacrificium spectantibus, ac primum de fistula, qua sanguis Domini e calice hauriebatur. Varia eius nomina. Cur sanguinis communioni Confirmationis nomen tributum. Locus Ambrosii perperam correctus restituitur. De usu fistulae.

IV. **P**raeter calicem & patenam alia sunt vasa & instrumenta, quae remotius ad sacrificium spectant & ideo non consecrantur. Ea enumerat Ordo Romanus, ubi agit de ordine celebrandae Missae; & passim occurrunt apud Anastasium inter donaria summorum Pontificum. Ab his paucis me expediam, nam si fusius & singillatim cuncta prosequi vellem, nimis in longum extenderetur haec disquisitio. Ordior à digniori divinum Sacramentum proprijs attingente, nempe à Fistula seu cannula aurea vel argentea, qua sanguis Christi olim e calice hauriri solebat. Eius usum explicat Ordo Romanus his verbis. *Diaconus tenens calicem & fistulam, stet ante Episcopum, usque dum ex sanguine Christi quantum voluerit, sumat; & sic calicem & fistulam subdiacono commendat.* Conradus Episcopus in chronico Moguntino de Missae apparatu scribens ait, *Erant fistulae quinque ad communicandum argenteae deauratae.* Leo Ostiensis in fine lib. 3. chron. Cassin. inter donaria Victoris III. ad usum sacrificii fistulam unam auream cum angulo, & alias argenteas enumerat. Liber usum ordinis Cisterciensis cap. 52. agens de ritu communionis in Missa solemnii, fistulam inquit necessariam non esse, cum soli Ministri communicant: cum vero plures communicant, fistula uti debent, quam peracta communionem ab utraque parte sugendo, sanguine Domini evacuari jubet. In alijs tamen antiquis Monachorum Ritualibus usus fistulae praescribitur sacerdoti & ministris, caeterisque omnibus communicare volentibus. Ab Anastasio in Adriano siphon nuncupatur. *Obtulit calicem majorem fundatum cum siphone pensantem libras XXX.* Sunt enim siphones, tubi, sive fistulae, quibus aqua in fontibus emittitur. Apud Miraeum in codice piarum donationum cap. 21. extat testamentum S. Everardi comitis anno 937. in quo inter supellectilem sacram Pipa aurea nominatur, id est cannula ad hauriendum sanguinem ex calice, ut optimè Miraeus in notis explicat. Antiqua Carthusianorum statuta calamus vocant. *Ornamenta,* inquirunt,

aurea vel argentea praeter calicem & calamum, quo sanguis Domini sumitur, in Ecclesia non habemus. Credo autem, quod per analogiam ad calamum, quo scribimus, etiam pugillarium nomen fistulae inditum sit in Ordine Romano. Pugillares enim numero multitudinis numerantur inter instrumenta sacra, quae Pontifici ad Stationem procedenti praeferebantur: & numero singulari idem liber ait: *Deinde Archidiaconus tradit calicem subdiacono, qui tradit ei pugillarem, cum quo confirmat populum.* Scio quidem, pugillarium nomine à Latinis scriptoribus intelligi tabulas, in quibus olim scribebant, quae Graecè *pinacidia* dicuntur: sed postea idem vocabulum translatum est ad stillos seu graphia, sive etiam pennas vel calamos significandos, quibus litterae formantur; & ex hac similitudine idem nomen, ut dixi, fistulae seu calamo tributum est, quo sanguis e calice exugebatur. Populum verò confirmare, est ipsum Dominico sanguine reficere & sanctificare: sicut enim baptizatus unctione Chrismatis & manus impositione ab Episcopo accepta perfici dicebatur, ut loquitur concilium Illiberitanum cap. 38. & 77. unde factum est, ut chrismatis sacramento Confirmationis nomen impositum sit: ita qui acceperant corpus Domini, accepto etiam calice, phrasi illius sacculi confirmari dicebantur, ac si sanguinis potus communionis complementum esset, ut ait Micrologus cap. 19. sicut chrisma complementum quoddam Baptismi censebatur; adeo ut nondum chrismate uncti, sicut observat Albaspinæus ad cit. c. 77. Illiberitanum, nec perfectè Christiani haberentur, nec ad Eucharistiam, quae est maximum & perfectissimum Christianorum mysterium, admitterentur. Non quod baptismus sine chrismate non sit perfectum Sacramentum, sed quia per eam unctionem novum gratiae robur additur ad fidei confessionem: & quia usus illorum temporum ferebat, ut fideles sub utraque specie communicarent, calicis participatio veluti complementum Eucharistiae phrasi tunc usitata censebatur. Atque huc credo respexisse Tertullianum lib. 4. adv. Marcionem c. 40. dum ait, *In calicis mentione testamentum constituens sanguine suo obsignatum, substantiam corporis confirmavit.* Hoc item seculi dixisse existimo Sixto Pontifici Laurentium Diaconum apud Ambrosium lib. 1. offic. cap. 41. *Experire certe utrum idoneum ministrum elegeris, cui commisti Domini sanguinis consecrationem.* Sic enim

enim scriptum est in antiquis codicibus tam editis quam MSS. non dispensationem, ut in vulgatis libris correctum est. Huic autem lectioni nullatenus formidandæ aut corrigendæ, sed omnino restituendæ, favet contextus, nam sequitur, *cui consummandorum consortium sacramentorum, huic consortium tui sanguinis negas?* Confors scilicet erat Diaconus consecrationis & consummationis sacramentorum, & Ambrosius modo loquendi illius sæculi, non de consecratione sacramentali sed ministeriali loquutus est. Certus est enim quod Diaconus non consecrabit sanguinem Christi; sed eo à sacerdote consecrato sanctificabat, confirmabat, & quodammodo consecrabit populum, ipsum sanguinem ministrando & dispensando. Petrus Blesensis *epist. 123. ad Episcopum Londonensem* præcitata Ambrosii verba sic explicat. *Nobis enim Diaconis consecratio illius salutaris hostiæ committitur, non ut conficiamus, sed ut conficiantibus humiliter assistamus.* At verò hoc sensu non solum Diaconus, sed omnes astantes dicerentur consecrare: & huc pertinet Guerrici Abbatis sententia *serm. 5. de Purificatione* dicentis: *Non solus sacerdos sacrificat, non solus consecrat; sed totus conventus fidelium qui astat, cum illo consecrat, cum illo sacrificat.* Hæc autem explicatio à sensu veteris Ecclesiæ remotior, & minus propria est, cui prior præferri debet, ut dicatur Diaconus consecrare, quatenus sanguinem dispensat, qui est consecratio & sanctificatio nostra, & fons atque essentia sanctificationis. Utitur nunc fistulâ summus Pontifex, cum solemniter celebrat, illâ hauriens quantum vult de sanguine, reliquum ministris relinquens, qui eadem fistulâ ipsum absumunt. Idem usus adhuc permanet in celebri Monasterio sancti Dionysii in Francia Ordinis S. Benedicti, nunc congregationis sancti Mauri, quæ veteri disciplinâ restauratâ, monasticarum Congregationum & merito & numero nulli secunda, doctrinâ & sanctitate mirabiliter floret. Ibi enim Ministri more antiquo sub utraque specie communicant, & sanguinem è calice fistula hauriunt. Apud Græcos fistulæ usum nusquam reperio, nam cochleari communionem corporis simul & sanguinis ministrant, ut suo loco videbimus.

De Urceis, aliisque vasis ad infundendum calici vinum & aquam. De Calatorio & Aquamanili.

V. UT vinum & aquam calici infundamus, urceis sive urceolis vitreis vel argenteis uti solemus, quos hodie ampullas vocamus. Olim verò singuli fideles vinum in scyphis sive amulis offerebant, ex quo Diaconus calici infundebat, quantum sacrificanti & communicantibus sufficiebat. Ita Ordo Romanus sæpe cum agit de Ordine Missæ, Pontifice, inquit, *oblationes populorum suscipiente, Archidiaconus suscipit post eum amulas, & refundit in calicem majorem, quem sequitur cum scypho, continente scilicet aquam, super planetam Acolytus.* Item Ornato altari Archidiaconus sumit amulam Pontificis cum vino de subdiacono oblationario regionario, & refundit super eum in verticem. Et alibi inter vasa sacri ministerii amulas argenteas recenset ad vina fundenda. In vitis quoque Pontificum passim reperuntur donatæ Ecclesiis amæ argenteæ & scyphi argentei, ac etiam aurei & gemmis distincti, tum ad usum, tum ad ornatum: nam plures reperiuntur pensantes libras 12. 15. 20. & multò amplius. In actis Proconsularibus supra citatis cum aliis vasis sacris, quæ traditores juxta edictum Diocletiani dedisse leguntur, etiam urcei argentei nominantur. Ordo Romanus inter vasa sacra gemelliones argenteos numerat. quos ornamenta quædam gemmata esse putat Bulegerus *lib. de donariis Pontificum cap. 50.* Rectius autem Vossius *lib. de vitiis sermonis* gemelliones esse ait vasa & urceolos ejusdem generis & formæ similis, ut ferè solent gemini fratres. Non dissimili notione gemellarium lego apud Augustinum *in psal. 80.* & est genus vasis sic dictum quod geminam mensuram contineret. Urceolis sive amulis aut scyphis jungebant antiqui *Colatorium*, quod est vasculum concavum subtilissimis foraminibus in imo fundo perforatum, per quod vinum & aqua ex amulis sive urceolis in calicem refundebantur, ne quid impuri in ipsum efflueret. Illud Ordo Romanus aliquando colatorium, nonnumquam *colum* & *colam* foeminino genere nuncupavit. Ejus meminit Anastasius in Sergio II. & Benedicto III. *Chronicon Moguntinum* sæpius citatum, *Erant, inquit, Cole argenteæ novem, per quas vinum poterat colari.* In Museo Barberino extat parvum colatorium instar cochlearis cum oblongo manubrio. Aliud item argen-

argenteum instar scutellæ, cujus minutissima foramina pulcherrimum opus reticulatum efformant. Mansit Colatorii memoria in antiquis quorundam Monasteriorum Ritualibus, an verò usus adhuc perseveret, incompertum mihi est. Lavandis manibus, quoties in ipsa actione Missæ opus est, Ordo Romanus Aquamanile, Aquimanile, & vas manuale assignat, quod etiam barbaro vocabulo Aquamanus dicitur, tum ibi, tum apud Anastasium. Reperitur quoque Aquimanile in Pandectis *de suppellectili legata lib. 3.* sic dictum, ut notat illic Gotofredus, quod ex eo aqua manet in pelvim, vel quod aquam poscere soleant antiqui his verbis. *Aquam manibus*, ut apud Plautum in Truculento, & in Persa. At quoque Concilium Carthaginense IV. subdiaconum in sua ordinatione suscipere de manu Archidiaconi scyphum aquæ cum Aquamanili & manutergio, quia nimirum ad ipsum spectabat aquam ad ministerium altaris præparare, ipsamque lavandis manibus Episcopo, Presbyteris & Diaconis præbere.

Reconsentur sacra Græcorum instrumenta latinis ignota. Ea sunt lancea, Asteriscus, Dicerion, Tricerion, Cochlear & Flabella. Astruitur Flabellorum usus in Ecclesia latina.

VI. **A**lia quædam sacri ministerii instrumenta habent Græci Latinis ignota, nempe *Lanceam*, sive gladiolum lanceæ figuram habentem, qua hostiam consecrandam ab integra panis massa secant. *Asteriscum*, qui duobus arcibus constat radiis ad instar stellæ fultis, quo hostias consecrandas cooperiunt, ne vela eas tangant, & ordinem particularum turbent. *Dicerion*, quod est cereus bifidus, & *Tricerion*, quod est cereus trifidus, quibus Episcopus celebrans sæpe populo benedicit, & utrumque frequenter manibus gestat. *Cochlear* ab ipsis *Labida* dictum, quo utuntur ad communionem fidelibus porrigendam. Hanc vocem Genebrardus & Hervetus in Liturgiis, quas ediderunt, forcipem interpretati sunt, sed male, ut in notis ad Liturgiam Chrysostomi p. 152. doctissimus Goar observat. Habent denique *Flabella*, quibus duo Diaconi ex utroque latere altaris muscas & alias immundas bestiolas prætervolantes abigunt, ne sacra contingant. Sacra *Ripidia* vocant Græci, *ripis* enim & *ripidion* flabellum est. Horum usus in Ecclesia Orientali antiquissimus est, & expressè habetur in

constitutionibus Apostolicis, *lib. 8. cap. 12.* atque in Liturgiis Basilii, Chrysostomi, aliisque Græcis & Syriacis. Manubrium habent lignæ fati longum, cujus extremitati facies Cherubini sex alis circumdata affigitur, ejusque motu ventilant Diaconi sancta dona certis temporibus, quæ in ordine Liturgiæ notantur. Quod si desint flabella, solent linteola & vela manu apprehendere, & iis ventilare. Nec solum ad abigendas muscas inventa sunt, sed etiam propter quasdam mysticas rationes, quæ ad meum propositum non spectant, & legi possunt apud S. Germanum *in sua Theoria*, & apud Jobium Monachum relatum à Photio in sua bibliotheca c. 222. *lib. 6. cap. 25.* in Ordine Romano & in multis Latinorum ritualibus libris nulla fit mentio flabellorum, ex quo silentio colligunt quidam caruisse Latinos his instrumentis. Sed eorum usum aliquando viguisse tam in Romana, quam in aliis occidentalibus Ecclesiis, fide dignissimis testibus demonstrabo. Joannes Moschus *cap. 150. Prati spiritualis* narrat Episcopum quemdam Italum coram Agapito summo Pontifice Romæ celebrantem, cum sanctæ oblationis orationem non concluderet, eo quod juxta consuetudinem S. Spiritus descensum non videret, rogasse Pontificem, ut juberet ab altari recedere Diaconum, qui flabellum tenebat, quo amoto vidit continuo Episcopus Spiritus Sancti adventum, Hildebertus Turonensis *epist. 8.* cum mississet amico flabellum, de usu ipsius tropologicè dixerit, tum ostendit ad usum sacrificii destinatum illud fuisse dicens: „Dum igitur destinato tibi „flabello descendentes super sacrificia muscas „abegeris; à sacrificantis mente supervenientium „incurfus tentationum catholicæ fidei ventila- „bro exturbari oportebit. Ita fiet, ut quod „susceptum est ad usum, mysticum tibi præ- „beat intellectum. In antiquis Cluniacensium consuetudinibus editis *tom. 4. Spicilegii lib. 2. cap. 30.* usus flabelli his verbis commemoratur. „Unus ministrorum, qui semper duo debent esse, „stans cum flabello propè Sacerdotem, ex quo „muscæ infestatio exurgere incipit, donec finiatur, eas arcere à sacrificio & ab altari, seu ab ipso sacerdote non negligit. Ceremoniale denique Pontificium tempore Nicolai V. quod M. S. extat in bibliotheca Barberina *cod. 2365. cap. de his quæ servanda sunt circa ministerium*, quando Episcopus Cardinalis Missæ solemniter celebrat, propè finem Capituli ait, *Deserant quoque a servo tempore flabella ad ejiciendas muscas à ministerio.* Eadem quoque flabella sæpius con-

commemoratur in descriptione Missæ, quam Papa solemniter cantat. Hodie in Ecclesia Romana, cum summus Pontifex solemniter celebraturus procedit, duo stabella ex pennis pavonum compacta hinc inde portantur, sed nulluseorum intra Missam usus est;

De Candelabris, aliisque vasis ad usum luminum. Eain Ecclesia antiquissima esse. Solvitur objectio ex Lactantio, & ex concilio Illiberitano.

VII. **C**ommunia omnibus Ecclesiis sunt candelabra, lumina, crux, thuribulum, & libri, de quibus distinctè agendum est. Candelabra, aliaque vasa affabre facta ex auro, argento, aliove metallo, quibus fixæ candelæ, vel ellychnia oleo fota accendebantur ad præbendum lumen, ab ipsis Apostolorum temporibus fuisse in Ecclesia, inde ostendit Baronius anno 58. quia hic usus jam ante vivebat apud Hebræos, quibus in templo & lucernæ succensæ erant, & aureum candelabrum pretiosissimum, Exodi 25. egregiè descriprum. Quam verò sumptuosa hæc essent, satis expressum habemus apud Anastasium, & alios, qui summorum Pontificum & Principum donaria recensentes, frequenter enumerant pharos coronatos, lampades cum delphinis, canthara cereostata, & lucernas aureas atque argenteas, multique ponderis, in quibus non solum cera & oleum commune, sed aliquando oleum pretiosissimum & opobalsamum incendebatur. His autem vasis dives erat Ecclesia etiam sub ethnicis Imperatoribus, qui ipsam devastabant: In actis enim Proconsularibus traditæ leguntur in Africa ministris Diocletiani lucernæ argenteæ septem, æneæ undecim cum catenis suis, cereostata duo, candelæ breves æneæ cum lucernis suis septem. Et Prudentius in hymno S. Laurentii in persona Tyranni cecinit;

*Argentis scyphis ferunt
Fumare sacrum sanguinem,
Auroque nocturnis sacris
Adflare fixos cerces.*

Est & canon 3. Apostolorum, ne liceat aliquid aliud ad altare offerre præter oleum ad luminaria, & incensum tempore sanctæ oblationis. Athanasius in epist. ad orthodoxos de Arianorum persecutione, ethnicos ab illis in Ecclesiam introductos conqueritur, qui candelabra deposuerunt, & cereos idolis incenderunt. Eundem luminum usum indicat Paulinus Nat. 3. S. Felicitis;

*Clara coronantur densis altaria lychnis,
Lumina ceratis adolentur odora papyrus.
Nocte dieque micant, sed vox splendore diei
Fulget: & ipsa dies celesti illustris honore
Plus micat innumeris lucem geminata lucernis.*

Ex quibus apparet, non solum noctu, sed etiam interdiu succensâ lumina, quem morem culpabat Vigilantius dicens, „prope ritum gentilium videmus sub prætextu religionis introductum in Ecclesias, sole adhuc fulgente moles cereorum accendi. At Vigilantio nervosè, ut solet, Hieronymus respondit, Ostendens eum morem universalem esse in oriente, & occidente, non ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum. Aliam addit rationem Isidorus lib. 7. originum cap. 12. ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de qua in Evangelio legitur. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem.* Præclare item Micrologus cap. 11. „Juxta „Romanum Ordinem nunquam Missam absque „lumine celebramus, non utique ad depellendas tenebras, cum sit clara dies, sed potius in „typum illius luminis, cujus sacramenta ibi conheimus, sine quo & in meridie palpamus, „sicut in nocte. Hunc usum improbare videtur Lactantius Firmianus lib. 6. div. instit. cap. 2. sic scribens; „Num igitur mentis suæ compos „putandus est, qui auctori & datori luminis „candelas ac cereorum lumen offert pro munere? At si bene perpendatur, solos ethnicos, quos impugnat, reprehendit, quia lumina Deo accendebant tanquam in tenebris degenti, & luce indigenti. Difficilior objectio sese offert ex c. 34. concilii Illiberitani, *Cereos per diem placuit in cœmeteriis non incendi, inquietandi enim Sanctorum spiritus non sunt.* Qui sanè canon crucem fixit interpretibus, tum ob prohibitionem, quæ omnium Ecclesiarum consuetudini adversari videtur; tum ob ejus rationem, quia non satis constat, quomodo possint Sanctorum spiritus luminibus inquietari. Variæ Doctorum explicationes extant in commentariis ad ipsum concilium novissimè editis Lugduni, quæ ibidem legi possunt pag. 321. & sequentibus. Sed ut verum fatear, nulla eorum nodum solvere mihi videtur, nec meum est tantas componere lites. Forsitan in illa Provincia ex luminum in cœmeteriis accensione aliqua superstitio irrepsit, quæ citato canoni occasionem dedit, ex cujus ignorantia obscuritas & difficultas in ejus intelligentiâ orta est. Plura de usu luminum in Ecclesia congerit Baronius loco citato.

Cur sine cruce celebrari Missa non debeat. De hujus ritus antiquitate.

VIII. **I**Nter candelabra Crux in altari collocari solet, quem ritum antiquissimum esse ostendunt plerique ex canone 3. concilii secundi Turonensis habiti anno 570. *Ut corpus Domini in altari, non in imaginario ordine, sed sub crucis titulo componatur.* De cujus legitimo sensu certant viri eruditi, & adhuc sub iudice lis est. Alii verò multo antiquiorem meritò existimant, utpote qui ab Apostolica traditione proflexerit. Ab aspectu siquidem crucis sacerdoti celebranti passio Christi in memoriam revocatur, cujus passionis viva imago & realis repræsentatio hoc sacrificium est, mortem cruentam Salvatoris nostri incruentè exprimens, tanquam idem sacrificium, quod in cruce oblatum est, quamvis diverso modo offeratur. Ideò sancti Patres, ut seraphicus Bonaventura testatur *lib. de mysteriis Missæ*, statuerunt ne quisquam Missas agat, nisi in altari adsit imago crucifixi. Ideò etiam Christi cultores maxima semper veneratione signum crucis profecti sunt, adeò ut ad omnem aditum atque exitum, ad vetitum, ad calceatum, ad mensas, ad lavacra, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia frontem tererent crucis signaculo, ut loquitur Tertullianus *cap. 3. de corona militis*. Basilius *lib. de spiritu sancto cap. 27.* inter dogmata, quæ sine scripto recepimus ex Apostolica traditione, hoc primo loco commemorat, ut signo crucis signentur, qui spem in Christo collocarunt. Augustinus tract. 118. in Joannem, „ Quid est, inquit, signum „ Christi, nisi Crux Christi? quid signum nisi ad „ hibeatur sive frontibus credentium, sive ipsi „ aquæ ex qua regenerantur, sive oleo quo chris- „ mate unguuntur, sive sacrificio quo aluntur; nihil „ horum ritè perficitur. Nec solum crucis signa- „ culo in omni actu se munire consueverunt fide- „ les, sed & materialem ipsius crucis figuram vene- „ rari, de qua re antiquos canones Antonius Augustinus collegit *lib. 16. juris Pontificii tit. 14.* Crucis aureæ in altari meminit Beda *lib. 2. hist. cap. 20.* Et Jonas Aurelianen. adv. Claudium Taurinen. in præfat. lib. 2. „ Multa, inquit, sunt, „ quæ mos sanctæ Ecclesiæ, sicut à majoribus „ tradita sunt & derelicta, quadam insita atque „ nativa celebratione frequentat. Neque enim „ nostro tempore usus irrepit, figuram crucis in „ basilicis Sanctorum statui, sed mos antiquæ ob- „ servationis legitimus id instituit.

De Thuribulis, & usu Incensi. Antiquissimum cum esse apud omnes nationes.

IX. **T**huribulum sive Thymiamaterium, quod etiam suffitorium dicitur ab Anastasio, vas est in quo thura & varii odores incenduntur in solemnibus oblationibus, idque ex Apostolica traditione, & Mosaicæ legis exemplo. Nulla est Ecclesiastica ceremonia, cujus crebrior mentio fiat in antiquis & recentioribus omnium gentium Liturgiis, quam thuris & thymiamatis, quod sæpè inter sacrificandum adoletur. Solemne hoc fuit omni quantumvis barbaræ & veræ religionis experti, ut nullum sacrificium ritè peragi crediderint sine incenso vel aliquo saltem odorifero suffimento. Magi thure Christum Deum venerati & professi sunt: Simili modo Poætæ à divinitatis protestatione thuris oblationem inseparabilem esse putabant, *Templa tibi statuum*, ait Ovidius, *reddam tibi thuris honorem.* Qua persuasione Christiani idolis sacrificasse censebantur, qui summis digitis aliquot thuris grana in ignem iniecerunt, quos *thurificatos* vocabant, ut ab aliis lapsis discernentur, qui libellatici, sacrificati, & idololatræ vocabantur, sicut ex Cypriano docet Baronius *to. 2. ann. 253.* Notum est dictum Tertulliani in Apolog. cap. 9. *examinatorem Christianorum adhiberi ut foculum ut acerram oportebat.* Est autem acerra vas, in quo thus reponi solet. Oblata thymiamateria duo à Constantino Magno ex auro purissimo pensantia libras XXX. itemque aliud aureum cum gemmis pensans libras XV. refert liber Pontificalis in Sylvestro. Idem in Sergio ait: „ Hic fecit thymiamate- „ rium aureum majus cum columnis & cooper- „ culo, quod suspendit ante imagines tres aureas „ B. Petri Apostoli, in quo incensum & odor „ suavitatis festis diebus, dum Missarum solemnibus „ celebrantur, omnipotenti Deo opulentiùs mit- „ titur. Usus verò adolendi altaria intra solemnibus divini officii vetustissimum esse, indicat Ambrosius ad cap. 1. Lucæ dicens, *atque utinam nobis quoque adolentibus altaria, sacrificium deferentibus assistat Angelus.* Eundem ritum explicat expositor Ordinis Romani apud Cassandrum in Liturgiis, *post Credo*, inquit, *thuribula per altaria portantur, & postea ad naves hominum feruntur, & per manus sumus ad os trahitur.* Est & can. 3. Apostolorum supra citatus, quo sancitur, ne quid ad altare offeratur præter oleum pro luminariibus, & incensum tempore oblationis. In libro veterum consue-

consuetudinum monasterii Floriacensis diebus solemnioribus praescribitur, ut ante matutinum & vespertas sacrista thurificet omnia altaria. Idem olim monachi ante privatas orationes observare solebant, praesertim Graeci, ut ex vitis eorum constat. Quod verò ministris altaris, ac postea circumstantibus etiam laicis, thuris suffitus praebere solet; non ad dignitatis praerogativam, ut per abusum irrepserit, sed ad religionem pertinet, ut nimirum excitet ad orationem, & effectum divinae gratiae repraesentet. Unde Apoc. 8. incensa sunt orationes Sanctorum, & in Psalmo canimus, *dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo*. Sacerdos item in Ordine Romano benedicens Incensum orat, ut omnes insidiae & phantasmata daemonum, omnesque languores vi odoris ipsius effugentur. Thuris denique usui à tempore Apostolorum in Ecclesia recepto non obstat Tertullianus, qui in apologetico *cap. 30.* ait nos puram precem offerre Deo, *non grana thuris unius assis, non arabicae arboris lacrymas*: Non Arnobius, qui *lib. 7. adv. gentes* late ostendit, thuris usum rem novellam esse, temporibus heroicis, Numaeque Pompilio, ac matri superstitionis Etruriae ignoram: non Athenagoras, cujus haec sunt verba in legatione pro christianis; „opifex ille & pater universorum non sanguine „eget, non nidore, non floribus & suffimentis „fragrantibus, cum ipse sit odor longè suavissimus, cum nulla re indigeat, nihil extra se desideret. Isti, inquam, non obstant, quia de usu thuris in sacrificiis gentium, deque illorum multiplici superstitione loquuntur: nos autem neque thure sacrificamus Deo, neque ipsi suffitum tanquam indigenti offerimus, nec solum credimus sine interno cultu ad religionem sufficere, & ut loquitur Tertullianus *lib. de corona cap. 10.* thus quidem incendimus, *sed non eodem ritu, nec eodem habitu, nec eodem apparatu, quo agitur apud idola*. Est, quod nova res fuerit suffimigatio in sacris ethnicorum scribente Arnobio, at non fuit nova in sacrificiis veri Dei, ut ex veteri testamento liquet, ex quo in novum profluxit.

De libris Liturgicis, eorumque veneratione & ornamentis. Quid fuerit Cantatorium.

X. **D**E libris Liturgicis & ritualibus superfluum videtur scribere, cum sine illis sacrum nequeat celebrari. Fuisse autem ab initio Ecclesiae certas Liturgiarum formulas ab Apostolis & apostolicis viris compositas, ostendi-

mus supra *c. 8.* Refert Gennadius *lib. de script. Eccles.* Voconium Castellanum Mauritaniae oppidi Episcopum, & Musæum Presbyterum Massiliensem, sacramentorum, officiorumque egregia volumina scripsisse, quae si extarent, multa nobis de antiquis ritibus perspecta forent. Digessit quoque Missarum ordinem Gelasius Papa, & post eum Gregorius Magnus: quorum Missalia separatim extabant anno Domini 731. in Abbatia Centulensi, sive S. Richerii. Sic enim recensentur in chronico ejus Monasterii *lib. 3. cap. 3. tomo 4. Spicilegii*, in indice Bibliothecae, *de libris sacrorum, qui ministerio altaris deserviunt, Missales Gregoriani tres; Missalis Gregorianus & Gelasianus modernis temporibus ab Albino ordinatus: Missales Gelasiani XIX.* Librum sacramentorum S. Gregorii edidit Pamelius *10. 2. Liturgicorum*, qui deinde correctior prodiit, notisque eruditissimis illustratus ab Hugone Menardo Monacho Benedictino Congregat. S. Mauri. Porro Missali magna olim adhibita reverentia, & in Capitulari Caroli M. ex Concilio Aquisgranensi decernitur, ut, si opus sit Missale scribere, perfectae aetatis homines scribant cum omni diligentia. Nulli autem sacrorum codicum divino sacrificio inservientium major veneratio exhibita, quam libro Evangeliorum: Nam Evangelium typum gerit Christi in eo loquentis, & ideo in octava Synodo *cap. 3.* decretum est, librum Evangeliorum & sacram Imaginem Domini nostri Jesu Christi æquo honore adorari: & in conciliis idem codex Evangeliorum in sublimi throno editiori loco poni consuevit. Eum theca pretiosissima aurea vel eburnea, gemmisque distincta cum imagine Christi crucifixi includere, aureisque literis scribere mos priscus fuit, quem indicant Gregorius Magnus *lib. 12. epist. 7. ad Theodelindam*, & Gregorius Turonensis *lib. de gloria confess. cap. 63. & lib. 3. histor. Franc. cap. 10.* Consonat Aimonius *lib. 2. de gestis Francorum* narrans à Childeberto Rege avectas ab Hispaniis, inter Ecclesiastici ministerii utensilia, capsas XX. Evangeliorum solido auro fabricatas & gemmis ornatas. Libri quoque Evangeliorum gemmis forinsecus, & auro exornati mentionem facit Simeon Monachus *lib. 2. de Dunelmensi Ecclesia cap. 12.* Leo Orlensis *lib. 3. chronici Casinensis cap. 20. & 74.* inter ornamenta illi Ecclesiae acquisita & relicta à Desiderio Abbate, qui postea Victor III. Romanus Pontifex fuit, enumerat libros Epistolarum & Evangeliorum, ac sacra-

mentororum cum tabulis aureis & argenteis. Flo- doardus item *lib. 3. cap. 5.* librum sacramentorum ebore, argentoque decoratum commemorat. Apud Goldastum *tom. 1. rerum Alemannicarum* extat liber de origine Monasterii S. Galli, in quo legimus Hartmotum Abbatem librum Evange- liorum auro, argento, lapidibusque pretiosis or- nasse. Ducas in historia Byzantina *cap. 2.* capta Constantinopoli Evangelia adhibitis ornamentis mirâ arte compacta, auro argentoque inde revul- sis partim venundata, partim projecta conqueri- tur. Alia multa passim occurrunt, sed hæc carptim relata sufficiunt, ut dignoscamus communem hæc librorum Liturgicorum venerationem fuisse. Ho- rum ornamentorum rationem reddit Rupertus Abbas *lib. 2.* „de div. offic. *cap. 23. dicens.* Co- „dices quoque Evangelici auro & argento, lapi- „dibusque pretiosis non immeritò decorantur, in „quibus rutilat aurum cœlestis sapientiæ, nitet „argenti fidelis eloquentiæ, fulgent miraculo- „rum pretiosi lapides, quæ manus Christi torna- „tiles aureæ plenæ hyacinthis operatæ sunt. Re- colo me legisse in commentariis rerum Moscovi- ticarum, non audere Moscovitas Evangelium tangere, nisi prius laverint manus, seque signo Crucis munierint, & inclinato capite honorem ei exhibuerint: quorum tamen schismaticorum reverentiam par esset omnes Orthodoxos imitari. Morem, qui nunc viget collocandi super pulvi- nar librum Missalem, antiquum esse colligo ex Ordine Romano, in quo statuitur, ut perlecto Evangelio accipiat subdiaconus pulvinar & Evan- gelium à diacono, cumque præcedat. In eodem libro inter ea quæ portantur ante Pontificem eun- tem ad Stationem, nominatur *Cantatorium*, quod nihil aliud esse conjicio, quàm librum seu potius tabulam, in qua scriptum erat Responsorium ca- nendum post Epistolam; nam infra ait, *post- quam legerit subdiaconus Epistolam, ascendit can- tor cum cantatorio, & dicit Responsorium.* De ta- bulis, quas cantor in manu tenet, agit Amalarius *lib. 3. cap. 16.* sed cum omnia trahat ad sensum mysticum, nihil quod ad rem ipsam pertineat inde erui potest, nisi quod hujusmodi tabulæ ex osse fieri solebant. Forsan ad hoc cantatorium pertinet, quod Ostiensis *lib. cit. cap. 20.* de Abbate Desiderio refert, *Fecit & libellum ad cantandum ante altare sive in gradu, eumque tabulis eburneis mirifice sculptis, & argento annexuit.* Nam Re- sponsum post Epistolam in gradu olim canta- bant, & hinc Gradualis nomen accepit.

De palla linea, que Corporale dicitur. Olim longior, & latior erat. De sudariolo seu Purificatorio, quo tergitur calix. De velo, quo tegitur. Addita quedam de aliis velis.

XI. **P**ost vasa & instrumenta proxima est supel- lex, & primò quidem palla linea sive sin- don, in qua corpus Christi consecratur, cui pro- pterea *Corporalis* nomen ab Ecclesiasticis scripto- ribus inditum fuit. Apostolos non in nudo al- tari, sed pannis seu linteis ornato sacrum celebra- se omnino credendum est, ob maximam reveren- tiam, qua sanctissimum Christi corpus venera- bantur. At verò Sylvester in libro Pontificali constituisse dicitur, ut sacrificium altaris non in serico, neque in panno tincto, sed tantum in li- neo ex terra procreato consecraretur; sicut cor- pus Domini in sindone linea & munda sepultum fuit. Græci etiam velo lineo quadrato utuntur instar nostri Corporalis, quod explicatur lecto Evangelio, & expleta synaxi complicitur. *Il- lion* vocant, de quo Chrysostomus in *Liturgia*, & ejus discipulus Isidorus *Pelusiota lib. 1. epist. 123.* appositè ad Sylvestri constitutionem „Pu- „ra, inquit, illa sindon, quæ sub divinatorum do- „norum ministerio expansa est, Josephi Arima- „thenis est ministerium. Ut enim ille Domini „corpus sindone involutum sepulturæ mandavit, „per quod universum mortalium genus resurre- „ctionem percepit: eodem modo nos proposi- „tionis panem in sindone sacrificantes, Christi „corpus sine dubitatione reperimus. Nomen Corporalis sæpe legitur in Ordine Romano, in quo etiam extant tres orationes ad illud benedi- cendum, quibus Antistes Deum precatur, ut ipsum linteamen cœlesti benedictione sanctificetur, ad consecrandum super illud corpus & san- guinem Domini nostri Jesu Christi. In eodem li- bro palla corporalis nuncupatur: *Ubi*, inquit, *palla corporales lotæ fuerint, nullum aliud linteamen ibidem debet lavari.* Glaber Rodulfus *Monachus lib. 5. hist. cap. 1.* applicatione Corporalis fugatos morbos, extincta incendia narrans, vocat illud *Chrisinale*; quod nomen illi etiam tribuitur à Beda in suo *Pœnitentiali*, nescio qua de causa. Olim multo longius & latius fuit, quàm hodie sit; nam totum altare eo tegebatur, & ideo palla ac linteamen vocabatur. Colligitur hoc manifestè ex ordine Romano, qui duorum Diaconorum operam exigit ad illud expandendum, & comp- licandum. Sic enim ait, „Tunc venit subdia- conus

„ conus ferens in brachio dextro patenam, & in
 „ sinistro calicem, & super calicem corporale,
 „ quod accipiens Diaconus ponit super altare à
 „ dextris, projecto capite altero ad Diaconum
 „ secundum ut expandatur. *Item clarius.* Diaconus
 „ accipiens Corporale ab Acolytha, alio se
 „ adjuvante Diacono, super altare distendat,
 „ quod utique linteum ex puro lino esse contex-
 „ tum debet, quia sindone munda corpus Do-
 „ mini legitur involutum in sepulchro: & tanta
 „ quantitas esse debet, ut totam altaris superfi-
 „ ciam capiat. *Et infra post communionem.* His
 „ ita peractis duo Diaconi complicantes corpo-
 „ rale ponant super calicem. Ideo autem totum
 „ altare tegebat, ut tot in eo panes commodè pos-
 „ sent collocari, quot necessarii erant pro multitu-
 „ dine communicantium, qua cessante & ipsum stric-
 „ tius factum est. Unicum quoque fuit olim corpo-
 „ rale, nec, aderat parva illa palla, qua nunc cali-
 „ cem operimus: cum enim palla corporis latior
 „ esset, ea etiam utebantur ad tegendum calicem.
 „ Liber antiquorum Usuum Cisterciensium c. 53.
 „ ait: *Diaconus posito offertorio super altare, ponat
 „ calicem super corporale in secundo plicatu anterioris
 „ & sinistrae dextraeque parti & panem ante calicem,
 „ revolvens super eum Corporale.* Vetus item Cere-
 „ moniale Congregationis Bursfeldensis ordinis S.
 „ Benedicti cap. 44. ait, *Diaconus explicet corporale
 „ habens tres plicatus in latum, & quatuor in longum,
 „ medianam latitudinis ponens in medio altaris.* Et in-
 „ fra. *Plicatu extremae partis corporalis calicem ope-
 „ riat.* Manet hodie hic ritus apud Carthulianos.
 „ Ecclesia autem Romana ad tegendum calicem
 „ parvam adhibet pallam, de qua loquitur Innocen-
 „ tius lib. 2. de mysteriis Missae cap. 56. dicens: *Du-
 „ plex est palla, quae dicitur corporale, una quam Dia-
 „ conus super altare totam extendit, altera quam su-
 „ per calicem plicatam imponit.* Hunc usum Roma-
 „ norum sequutos fuisse aetate suo Italos omnes, &
 „ Alemannos, Gallos verò uno tantum Corporali
 „ usos testatur Radulfus Tungrensis lib. de canonum
 „ observantia prop. ultima. B. Joannes de Parma
 „ Ordinis Minorum septimus Minister Generalis,
 „ ut ex annalibus Waddingi refert in ejus vita Hen-
 „ schenius die 19. Martii, fratribus suis praecipit, ut
 „ pallam divisam à corporali calici superponerent.
 „ At hic usus jam alicubi vigeat tempore S. Ansel-
 „ mi Cantuariensis, ut constat ex ejus opusculo de
 „ sacramentorum diversitate ad Valerianum Episcopum,
 „ ipsi enim Anselmo scribens Valerianus ait,
 „ *inter consecrandum nonnulli ab initio calicem ope-
 „ runt, quidam corporali, alii panis complicato instar*

*sudarii, quod repertum legimus in monumento non
 cum linteaminibus positum, sed separatim involu-
 tum in uno loco.* Cui respondens Anselmus, neu-
 tram consuetudinem reprehendit, tutius tamen &
 decentius putat ut calix operiatur, ne quid im-
 mundum in ipsum cadat. In Missa Ambrosiana
 est oratio super sindonem, quam dicit sacerdos
 ante offertorium, cum Diaconus in Missa so-
 lemni Corporale expandit super altare. Thecam
 pretiosam sive peram ad reponenda corporalia
 memorat Conradus Episcopus in Chronico Mo-
 guntino. De sudariolo seu Purificatorio, quo
 nunc utimur ad tergendum calicem, nullam apud
 antiquos scriptores mentionem factam invenio.
 In Ordine item Romano nihil praescribitur de
 tergendo calice peracta communionem. Ait enim,
*Hoc officio juxta altare peracto, & pugillari cum
 quo confirmetur populus per subdiaconum regiona-
 rium jam accepto, traditur calix ab Archidiacono
 eidem subdiacono perferendus Acolytha, ut repona-
 tur in paratorio.* Et alibi ait: *Diacono nimis cautè
 procurandum est, ne quid in calice aut patena san-
 guinis vel Corporis Christi remaneat.* Quomodo
 autem tam calix quam patena abstergerentur,
 priusquam reponerentur in paratorio, non dicit.
 Obscurum similiter est, quid per paratorium in-
 telligatur, an arca sive armarium, quo universa
 sacra supellex reconditur, an capsula soli cali-
 ci asservando destinata. Monachi olim ad ter-
 gendum calicem linteolo utebantur in cornu epi-
 stolae cujusque altaris appenso, ubi etiam erat par-
 va piscina, in quam secundam calicis abluitionem
 projiciebant, ut adhuc apparet in antiquis Eccle-
 siis, praesertim Cisterciensium. Graeci spongia
 uruntur, qua & calicem & discum detergunt, ut
 docet Goar in notis ad Liturgiam Chryostomi.
 177. Eam verò in sacrificio incruento usurpant,
 quia sacrificii cruenti à Christo oblata pars fuit &
 instrumentum. Usus veli, quo calix operitur, an-
 tiquissimus est: nam. c. 72. Apostolorum sancitur,
 ne quis velum sanctificatum in usus suos conver-
 tat: & in Conc. Bracarensi III. tempore Adeodati
 Papae c. 2. illi excommunicatione damnantur, qui
 Ecclesiastica ornamenta & vela in usus suos trans-
 ferre, vel aliis donare aut vendere praesumpserint.
 Hormisda quoque Roman. Pontif. epist. 73. gratias
 agit Epiphano Constantinopolitano ob calices &
 vela ab eo sibi directa. Graeci tribus velis sacra
 tegunt: uno discum, altero calicem, tertio eoque
 majori utrumque simul. Hunc verò Aevem vo-
 cant, quia per modum aëris circa terram expansi
 sacra dona ambit, cujus nomen & formam ab
 Ecclesia

Ecclesia Hierosolymitana in reliquis orientales derivasse Typicon Sabæ testatur apud Goar in Liturgiam Chrysofomi num. 51. Notandum est autem, veli nomine sæpè aulaa seu peristromata intelligi, quibus Ecclesiæ parietes ornantur: itemque siparium sive cortina, quæ ante portas sanctuarii à Græcis appendi solet. Et ad hoc velum referendas puto orationes veli, seu velaminis, quæ in Liturgia Jacobi Apostoli, & in Basilii Magni Anaphora leguntur, non autem ad velum calicis, ut quidam existimavit. Erat olim apud Latinos aliud velum sive cortina, quæ inter chorum & Presbyterium, ubi chorus in medio Ecclesiæ ante altare & Presbyterium situs est, quadragesimali tempore expandi solebat, de qua usus antiqui Cisterciensis cap. 15. & vetus ceremoniale Benedictinum c. 31. Ejus usum adhuc vigere in quibusdam Ecclesiis Gallicanis à viris doctis & fide dignis intellexi.

Olim Acolythos sindonem & sacculos ad Missam portasse, & cur. De alia sindone pro recipiendis oblationibus. De velo offertorii.

XII. **I**N Ordine Romano præcipitur Acolythis, ut sindonem in collo ligatam habeant: & ne absque sindone & sacculis procedant. Et sindone quidem utebantur, ne nudis manibus sacra vasa contingerent: in sacculis verò oblationes reponbant. Describens enim Ordo Romanus ritum Missæ post datam pacem ante communionem ait, „& accedentes subdiaconi „sequentes cum Acolythis, qui sacculos ad hæc „idoneos portant à dextris & à sinistris altaris: „ipsi ergo subdiaconi extendentibus Acolythis „brachia cum sacculis sequentes à fronte, parant „sinus sacculorum Archidiacono ad ponendum „oblationes prius à dextris, deinde à sinistris. An verò istæ oblationes essent consecratæ, libenter à peritioribus discerem. Et sanè primo intuitu suspicatus sum, ne fortè essent eulogiæ post Missam distribuendæ, vel pauperibus mittendæ: sed verba quæ immediatè sequuntur, non conveniunt eulogiis, & satis apertè indicant, quod fuerint consecratæ. „Tum vadunt, inquit, acolythi dextra „lævâque post Episcopos sive Presbyteros cir- „cum altare, ut ipsi sacerdotes incipient hostias „confringere, patena præcedente, quam duo „subdiaconi regionarii deferunt ad diaconos „causa confractionis, ut ipsi quoque frangant,

„quando Pontifex annuerit eis. Et paulò post. „Expleta confractione diaconus minor levata de „subdiacono patena defert eam ad Pontificem, „ut communicet corpore Dominico. Tum describit communionem cæterorum tam Ecclesiasticorum, quàm laicorum. Accedit, quod istæ oblationes ab altari sumebantur mittendæ in sacculos; in altari verò illæ dumtaxat oblationes remanebant post offertorium, quæ consecrari debebant. Cujus verò formæ, vel ex qua materia essent isti sacculi, silet Ordo Romanus, morem enim describit tunc usitatum & omnibus notum; nec alibi occurrit mihi apud priscos scriptores vel minimum horum sacculorum vestigium. Videant & judicent qui in evolvendis antiquorum monumentis magis versati sunt. Mihi libuit inter sacram Missæ supellectilem hos quoque sacculos ex ordine Romano recensere. Erat & sindon ad populi oblationes recipiendas. Oblationes, ait idem Romanus ordo, à Pontifice suscipit subdiaconus & ponit in sindone. Et alio loco clariùs. Oblationes à Pontifice suscipit subdiaconus regionarius & porrigit subdiacono sequenti, & subdiaconus sequens ponit in sindone, quam tenent duo Acolythi. Reliquas oblationes post Pontificem suscipit Episcopus hebdomadarius, & ipse manu sua mittit eas in sindonem, quæ cum sequitur. Adhuc viget aliquo modo hic ritus in Ecclesia Metropolitana Mediolanensi, nam in Missa solemnè celebrans medius inter diaconum & subdiaconum descendit ad ingressum Presbyterii, ubi extensa sindone ante gremium, quæ per subdiaconum & diaconum hinc inde tenetur, recipit oblationes panis & vini à duobus senibus peculiari habitu vestitis: tum descendens ad ingressum chori inferioris easdem oblationes accipit à duabus mulieribus provectæ ætatis specialiter item veste indutis. Erat & velum oblongum, quod ab ordine Romano offertorium nuncupatur, cujus etiam hodie & vocabulum & usus permanet. Levat, inquit, calicem Archidiaconus de manu subdiaconi, & ponit eum super altare juxta oblationes Pontificis à dextris, involutis ansis cum offertorio suo. Item. Cum dixerit Pontifex: Per ipsum, cum ipso, levat Archidiaconus cum offertorio calicem per ansas. Usus Ordinis Cisterciensis cap. 53. Diaconus operis manibus de offertorio tenens sinistra manu pedem calicis, dextra autem patenam, offerat sacerdoti. Nunc communiter velum offertorii dicitur, & pendet è collo diaconi cum offertorio sacerdoti: eoque utitur subdiaconus cum tenet patenam, quam porrigit diacono circa finem Dominicæ orationis.

tionis. Hoc ipsum velum Fanonem vocat Ordo Romanus his verbis. *Postquam viderint calicem, in quo sanguis Domini est, fanone circumdatum, & audierint, sed libera nos à malo, vadunt & præparant calices.*

Describuntur Altaris & Ecclesiæ ornamenta.

XIII. **S**pectant etiam ad sacram supellestem pro Missæ celebratione necessariam tegumenta altaris, lintea scilicet, quæ velamina, pallæ, operimenta, mappæ, & mantilia dicuntur: spectant & amicula anteriora, quæ pallia & Frontalia à recentioribus, ab antiquis vestes nuncupantur. Denique ad idem pertinent vasa aurea & argentea, flores, thecæ pretiosæ cum reliquiis Sanctorum, & alia ejusdem generis, quæ licet necessaria non sint, solent tamen ad ornatum altaris adhiberi. Extat in ordine Romano, & in antiquo ordine dedicationis Ecclesiæ apud Menardum benedictio linteaminum. Ivo Carnotensis 2. P. decreti. cap. 132. ex Concilio quodam Rhemensi ait: „Observandum est, ut mensa Christi, id est altare, ubi corpus Dominicum, consecratur, ubi sanguis ejus hauritur, ubi sanctorum reliquiæ reconduntur, ubi preces & vota populi in conspectu Dei à sacerdote offeruntur, cum omni veneratione honoretur: & mundissimis linteis & palliis diligentissimè cooperiatur, nihilque super eo ponatur, nisi capsæ cum Sanctorum reliquiis, & quatuor Evangelia. Opratus Milevitanus lib. 6. tanquam morem ubique receptum commemorat, quod altaria linteis operirentur. Ait enim; *quis fidelium nescit in peragendis mysteriis ipsa ligna, altaria scilicet quæ in Africa lignea erant, linteamine cooperiri? inter ipsa sacramenta velamen potuit tangi, non lignum.* Victor Episcopus lib. 1. de persecut. Africana. Proculum quendam ab impio Geiserico in provinciam Zeugitanam adversus Catholicos missum scribit, qui rapaci manu cuncta devastans de pallis altaris camisas sibi & femoralia fecit. Theodoret. l. 1. hist. Eccl. c. 29. loquens de Encæniis sive consecratione templorum, quæ à Constantino Magno Hierosolymis ædificata fuerunt, divinum altare aulæis regalibus, vasisque aureis omni genere gemmarum colloquentibus ornatum fuisse refert. Justinianus epist. ad Hormisdam Romanum Pontificem se duo pallia serica eidem direxisse ait ad ornamentum altaris sanctorum Apostolorum. Adrianum fe-

cisse vestes duas super altare testatur Anastasius, majorem unam ex auro purissimo atque gemmis, in qua expressa Dei genitricis in cœlum Assumptio: aliam de stauracio ornatam in ambitu blattis. Leo III. apud eundem fecit vestem super altare tyriam, habentem gryphas majores, & duas notas chrysoclavas cum cruce: aliasque pretiosissimas pro diversis Ecclesiis. Idem fecit ante Confessionem Principis Apostolorum Angelos ex argento purissimo dextra lævâque, pensantes libras CXLVI. Nec non & alios Angelos duos ex argento purissimo deauratos, stantes in trabe majori & pensantes simul libras LXIII. & alios Angelos quatuor minores ex argento purissimo deauratos, pensantes simul libras LXVIII. Paschalis fecit in altari sancti Petri vestem miræ magnitudinis, pulchram & decoratam nimis, ex auro gemmisque contextam, præfigurantem historiam, qualiter idem Apostolus à vinculis per Angelum ereptus est. Sergius II. fecit vela alba holoserica, ex quibus sacrum circumdatur altare. Narrat Procopius lib. 2. de bello Wandalico cap. 9. quod vasa templi Salomonis, quæ ab urbe Roma Giezericus Rex transtulerat in Africam, & Belisarius ex Africa victo Gilimere Constantino-polim detulerat, Justinianus Imperator Hierosolymam misit, Christianorumque Ecclesiis dono dedit, ut iis nimirum ad ornatum uterentur. Sunt & peristromata, quæ parietibus appendi solent, & ab antiquis vela nuncupantur, de quibus sæpè Anastasius in vitis Pontificum. Ait enim Gregorium III. vela serica alba fecisse ornata blatto circumquaque in Basilica pendentia. Zacharias item ex palliis sericis fecit vela pendentia inter columnas. Adrianus per universos arcus Basilicæ Principis Apostolorum fecit vela numero LXV. de palliis tyriis atque fundatis. Idem in Basilica S. Mariæ ad præsepe fecit vela num. XLII. & in Lateranensi per diversos arcus LVII. Leo III. plura in diversis Ecclesiis, & in Basilica S. Pauli pendentia in arcubus XLIII. Paschalis fecit in Ecclesia S. Petri vela de chrysoclavo per arcus Presbyterii habentia historiam de mirabilibus Apostolorum numero XLVI. Sergius II. obtulit cortinas Alexandrinas pretiosissimo opere contextas & alia vela holoserica & ex auro texta. Nicolaus fecit vela auro texta cum gemmis. De velis ante portas sic canit Paulinus. Nat. 6. sancti Felicit.

Cedo, alii pretiosa serant donaria, meque officii sumptus superent, qui pulchra tegendis Vela serant foribus, seu puro splendida lino, siue coloratis teaturo, iucata figuris.

Et supra Natali 3.

Aurea nunc in veis ornantur limina velis.

Crebra velorum ante portas majores templorum, quas regias vocabant, mentio fit apud eundem Anastasium, ut in Leone III. de Basilica S. Petri, *fecit vela alba holoserica majora tria, quae pendunt ante regias in introitu*: De S. Maria ad Praesepe, *fecit velum aliud majus album, quod pendit ante regias majores in introitu*. Graeci autem ex veteri instituto portis sacrarii vela appendunt, quae in eorum Typicis & euchologis passim commemorantur. De Floribus positis in altari testimonium habemus S. Augustin. *l. 22. de civit. Dei cap. 8.* ubi enarrans inter miracula Protomartyris Stephani virum primarium Martialem multum à Christiana religione abhorrentem, conversum ad Christum oratione pro ipso à genere ejus fusa in B. Stephani Oratorio, & admotis floribus ex ejus altari desumptis; *Visum, inquit, est genero ejus, ut irer ad memoriam sancti Stephani, & illic pro eo quantum posset oraret: deinde abscedens aliquid de altari florum quod occurrit tulit, eique cum jam nox esset, ad caput posuit: & se credere dixit. Hieronimus in epistaphio Nepociani: Erat sollicitus si niteret altare, si parietes absque fuligine, si pavimenta tersa, si janitor creber in porta, vela semper in ostiis, si sacrarium mundum, si vasa luculentia, & in omnes ceremonias pia sollicitudo disposita. Basilicas Ecclesiae & Martyrum conciliabula diversis floribus & arborum comis, vitiumque pampinis adumbravit. Sanctus Severus, ut de eo refert Gregorius Turonensis lib. de gloria Confess. cap. 50. solitus erat flores liliorum tempore quo nascuntur colligere, ac per parietes hujus aedis appendere. Loquitur autem de Ecclesia, in qua sepultus fuit. Paulinus natali 3. S. Felicii:*

*Ferte Deo pueri laudem, pia solvite vota;
Spargite flore solani, prae exite limina fertis;
Purpureum ver spiret hiems, sit florens annus
Ante diem, san. Tocedat natura diei*

Sunt & alia hujusmodi multa apud veteres Patres, ex quibus deducitur, quanta fuerit illorum cura in adornandis templis & altaribus, non alia sanè de causa, nisi quia in ipsis peragitur sacrificium corporis & sanguinis Jesu Christi, Sanctorumque corpora in eisdem condita sunt.

De his qui altari inserviunt, ac primum de Diacono. Huius ordinis dignitas & origo.

XIV. **E**T haec quidem de apparatu, qui ad sacrificium extrinsecus adhibetur, dicta sufficiant: nunc de intrinseco agendum est, qui & Ministros sacerdoti inservientes complectitur, & cantores. Primus autem ministerii locus debetur Diacono, qui primo & praecipuo in sacrificii oblatione officio fungitur, caeterisque ampliolem dignitatem habet, quia propius ad altare accedit: ac propterea ab antiquis Patribus ministri nomen antonomastice sortitus est. Hinc Commodianus, qui tempore sancti Silvestri vivebat, in Instructionibus pro Ecclesiastica disciplina per primas versuum literas cap. 68. sic ad Diaconos loquitur:

*Mysterium Christi Diacones exerceite castè,
Idcirco Ministri sacrite praecepta Magistri.
Nolite ludere personam Judicis aequi,
Integrate locum vestrum per omnia docti,
Sursum intendentes, semper Deo summo devoti.
Tuta Deo reddite sacra ministeria ara;
Rebus in adversis exemplum dare parati.
Inclinate caput vestrum Pastoribus ipsi.
Sic fiet ut Christo possitis esse probati.*

Præclare Isidorus de Diaconis scribens lib. 2. de off. eccl. c. 8. *Sine ipsis, inquit, Sacerdos nomen habet, officium non habet. Nam sicut in Sacerdote consecratio, ita in Ministro dispensatio Sacramenti. Illi orare, huic psallere mandatur. Ille oblata sanctificat, hic sanctificata dispensat. Iphis etiam Sacerdotibus propter praesumptionem non licet de mensa Domini tollere calicem, nisi eis traditus sit à Diacono. Levitae inservunt oblationes in altaria, Levitae componunt mensam Domini, Levitae aperiunt arcam testamenti. Non enim omnes vident alta mysteriorum, quae operiuntur à Levitis, ne videant qui videre non debent, & sument qui servare non possunt. Eadem repetit & confirmat concilium Aquilgranense primum c. 7. & iis antiquior Epiphanius haeres. 75. tanti facit Diaconi ministerium, ut ne Episcopum quidem absque Diacono unquam fuisse, aut esse posse asseveret. Diaconorum originem multi Doctores S. Hieronymum sequuti epist. 85. ad Evagrium à Levitis antiquae legis repetunt, quibus idcirco tum Diaconorum, tum Levitarum nomen indiscriminatim tribuere solent: quia sicut Presbyteri nostri filiorum Aaron, ita Diaconi Levitarum vice*

vice in Ecclesia funguntur, atque ideo in illis istorum typum agnoscimus. Sacri tamen & evangelici diaconatus primordia à libro Actuum Apostolorum cap. 6. sumenda sunt, quando Apostoli septem viros elegerunt, & orantes manus ipsis imposuerunt. Quo exemplo Patres Concilii Neocaesariensis can. 15. hanc legem ediderunt. *Diaconi septem esse debent ex canone, etsi magna sit civitas: Eius autem rei fidem facit liber Actuum Apostolorum.* Sed cum postea crevissent in multis civitatibus numerus Diaconorum, adeo ut Justinianus Imperator *Novella 3. cap. 1.* Regiae Urbis Diaconos centenario numero concluderet, ne hic numerus Apostolico exemplo adversari videretur, aucta est synodus in Trullo sine legitima auctoritate congregata praecitatum canonem Neocaesariensem lugillare, & insuper definire septem primos Diaconos non ab Apostolis sacramentali ordinatione initiatos, sed tanquam oeconomicos & dispensatores cibo & potui distribuendo destinatos, quam falsam opinionem fuisse prosequitur can. 16. Chrysostomi testimonio pro se perperam allegato. At Chrysostomi in c. 6. Actuum, ceterorumque Patrum sensus est, si bene perpendatur, duplex illis ministerium Apostolica ordinatione & manuum impositione collatum fuisse, sacrificio scilicet assistendi, & bona Apostolis oblata pauperibus distribuendi, illud autem primarium eorum munus, hoc secundarium fuit, & praeter illo vix attendendum. Qua de re scribens Ignatius Martyr epist. ad Trallianos ait: *Oportet autem & Diaconos ministros existentes mysteriorum Jesu Christi secundum omnem modum omnibus placere. Non enim ciborum & potuum sunt Ministri, sed Ecclesiae Dei.* Clarissimè etiam Cyprianus ep. 65. *Diaconos post ascensum Domini in caelos Apostoli sibi constituerunt Episcopatus sui & Ecclesiae ministros.* Quod si profano dumtaxat ministerio incubuissent, non tam exactum de illis examen fieri iussisset Apost. 1. ad *Timoth. cap. 3.* antequam ordinarentur. Ad idem astuendum plerique referunt hos Aratoris subdiaconi versus in historia Apostolica.

*Jura Ministerii sacris altaribus apti
In septem statuere viros, quos undique lectos
Levitas vocare placet: cum splendida caepit
Ecclesia fulgere manus, qua pocula vitæ
Miscens, & latices cum sanguine porrigat Agni.*

Nec omittenda hoc loco Oprati Milevitani sententia lib. 1. asserentis Episcopos in primo, Presbyteros in secundo, Diaconos in tertio sacerdotio constitutos, quæ loquendi formulam manifestè ostendit, sacrum esse ipsorum officium, & pro

sacro primis Ecclesiae saeculis habitum. Imò quærundam in Gallia Ecclesiarum olim mos fuit, ut in Diaconorum ordinatione manus eorum chrismate ungerentur, ut docet Menardus in notis ad librum Sacramentorum sancti Gregorii p. 289 ex antiquo Pontificali, & ex Epistola Nicolai I. ad Rodolphum Archiepiscopum Bituricensem.

De officiis & numeribus Diaconorum. Addita quaedam de Diaconissis.

XV. **N**eminem latet, plura & diversa esse munera Diaconorum; sed quaedam ex illis abierunt in desuetudinem, quaedam adhuc perseverant. Differunt de his diffusissimè duo viri eruditissimi. Isaacius Habertus ad partem IX. Pontificali Græcorum, & Joa. Mor. l. de sacris ordinat. par. 3. Ego paucis ea perstringam. Primum & praecipuum est Episcopo vel Presbytero sacrum facienti assistere, & quodammodo cooperari, ipsumque in omnibus adjuvare praescriptis ritibus, qui in diversis Ecclesiis diversi sunt. Deinde Evangelium legere, de qua re fufius suo loco: panem & vinum offerre, non quidem consecrando, ut ex can. 2. Concilii Ancyranum malè intellecto deducunt sectarii, sed utrumque sacerdoti consecratur praesentando: munera enim, quæ olim Diaconus è manibus populi accipiebat, nunc ex Prothesi accipit, eaque offert Sacerdoti, Sacerdos Deo. Apud Græcos celebrantem saepius admonet de iis quæ agenda sunt, unde in Liturgiis ea passim verba Diaconi ad sacerdotem occurrunt, *Benedic Domine, extolle, immola,* & his similia. Populum excitat ad attentionem elatâ voce dicens, *Attendamus.* Ministros inferiores officiis suis applicat, & illis signo, nutu, & aliquando sublato orario indicat quid & quando agere, seu psallere, aut legere debeant. Indignos à communionem submovet: Catechumenis, penitentibus, energumenis, & infidelibus fito tempore edicit, ut ab Ecclesia egrediantur. Postquam oblatio in altari posita est, stabellum tenet & ventilat, ut bestiolas praetervolantes abigat à sacris donis. Curabant olim Diaconi, ut quisque in Ecclesia suum locum teneret, portamque custodiebant, quæ viri ingrediebantur. Dominicum sanguinem, imò & corpus fidelibus distribuabant, quod Cyprianus lib. de lapsis, Justinus Martyr circa finem 2. Apol. Constitutiones Apostolicas, & plures antiqui Patres clarè testantur. Hic autem mos ante concilium Nicænum adeo invaluerat, ut etiam presbyteris Eucharistiam porrigerent, quam

quam audaciam ipsa Synodus coërcuit *can. 18.* Insuper vetitum eis est *can. 15.* concilii II. Aurelianens. & 38. Carthaginensis IV. ne præsentem Presbytero corpus Domini Fidelibus traderent. In consecratione Chrismatis, ac in omnibus ecclesiasticis officiis Episcopo assistunt, eidemque assistunt prædicanti. Eorum etiam munus est prædicare, quod tamen primario Episcopis convenit: itemque baptizare, si Episcopo & Presbytero absentibus necessitas id postulet, ut sancitum fuit in concilio Illiberitano *c. 77.* In solemnibus vero baptismatis administratione ad ipsos spectat baptizandos instruere, & ad exorcismum, ac deinde ad immersionem detractis vestibus præparare. Secundario autem & extra mysteria eorundem erat distribuere, ut supra diximus, eleemosynas, pauperum mensis ministrare, curam gerere Martyrum & Confessorum, qui in carcere ob Christi fidem detinebantur, eisque necessaria suppeditare, eorum vota & ultimam voluntatem excipere, & ad Episcopum deferre: ecclesiastica negotia apud Imperatorem procurare, sacris virginibus præesse. Missos quoque Diaconos, ut Episcoporum absentium in conciliis vices gererent, ex ipsorum Actis constat, ejusque moris exempla affert Lupus in *notis ad can. 7. Trullanum.* Denique Cyprianus *epist. 13.* permittit Diaconis penitentes reconciliare in absentia Episcopi & Presbyteri, eosque absolvere, non quidem sacramentaliter, sed à penis satisfactoriis, sive ab excommunicatione. Verba Cypriani hæc sunt: „Occur-
rendum puto fratribus nostris, ut qui libellos à
Martyribus acceperunt & prærogativa eorum
apud Deum adjuvari possunt, si incommodo
aliquo & infirmitatis periculo occupati fuerint,
non expectatâ presentia nostrâ apud Presbyterum
quemcumque præsentem, vel si Presbyter
reperitus non fuerit, & urgere exitus coeperit,
apud Diaconum quoque exomologesi facere de-
licti sui possint, ut manu eis in penitentiam im-
posita veniant ad Dominum cum pace, quam
dari Martyres literis ad nos factis desiderave-
runt. Quia vero Episcopi præcipua quaque
per Diaconos agebant, hinc illi insolescere, se
Presbyteris præferre, ante illos sedere ausi sunt,
quorum superbiam sæpius carpunt antiqui Pa-
tres, & multoties Ecclesiasticis canonibus repressa
est: sed hæc omitto, quia prolixius parerga
sunt.

Erant & Diaconissæ, de quarum ordinatione & ministeriis in utraque Ecclesia græca & latina eruditè, ut solet, disserit Morinus *lib. de sacris*

ordinat. p. 3. exercit. 10. Multa etiam scitu digna de his congerit Goar in euchologio in notis ad earum ordinationem. Munus illarum præcipuum fuit, ea mulieribus officia præstare, quæ Diaconi viris. Ideò portas custodiebant, per quas illæ ingrediebantur, earumque confessus in Ecclesia ordinabant: principia fidei & ritus baptismi eis exponebant, ipsisque aderant, cum ad immersionem nudabantur. Jussa Episcopi ad eandem referebant, & si aliqua vellet Episcopum, Presbyterum, vel Diaconum alloqui, eam propter honestatis testimonium comitabantur. Viduarum quoque, & pauperum, sacrarumque Virginum simul cum diaconis curam gerebant. Ante annos ferè sexcentos cessavit in Occidente earum ordinatio & ministerium: in Oriente vero jam defierat vivente Balsamone, ut ipse ait in *notis ad can. 15. concilii Chalcedon.* Multa de illis extant veterum canonum statuta, sed in his immorari non est hujus loci. Licet enim, ut ait Ephiphanius hæc. 79. *Diaconissarum ordo in Ecclesia sit,* non tamen ad sacerdotii functionem, aut ullam ejusmodi administrationem institutus est; sed ut muliebris sexus honestati consulatur. Extat earum benedictio in Ordine Romano, & in antiquis Ritualibus.

De Subdiaconis. Quando coeperit Subdiaconatus inter sacros ordines recenseri. Quæ sint officia Subdiaconi.

XVI. **S**ecundus ministrantium locus Subdiaconorum est, quorum licet expressa mentio in sacris literis non reperitur, eorum tamen institutio vel ad Christum, ut recentiores Scholastici existimant, vel ad Apostolos referenda est. Fuisse Romæ septem Diaconos, totidemque Subdiaconos asserit Cornelius Papa in *epist. ad Fabium Episcopum Antiochenum* apud Eusebium *lib. 6. hist. Eccl. cap. 43.* Eodem a vo Optatum quemdam in Africa Subdiaconum à se ordinatum scribit Cyprianus *epist. 24.* Eorundem mentionem faciunt Ignatius *epist. ad Antiochenos*, Constitutiones Apostolicæ *lib. 8.* & concilium Laodicenum. Ab initio & deinceps per aliquot sæcula Subdiaconatus inter minores ordines numerabatur, nec ei annexus erat cœlibatus. Quamvis enim concilium Illiberitanum *cap. 33.* Subdiaconis indixerit continentiam, certo constat hanc legem nec alibi, nec in ipsa Hispania tunc fuisse receptam, ut Morinus demonstrat.

monstrat. p. 3. *Sacr. ordin. exercit. 12. cap. 5.* Post sextum verò sæculum vix aliqua memoria Subdiaconorum reperitur, qui non fuerint continentiae voto adstricti. Et Romæ quidem jam ab his continentia servabatur tempore Pelagii II. qui sub Subdiaconis Siciliae præcepit, ut more Romanae Ecclesiae nullatenus suis uxoribus miscerentur, ut testatur Gregorius Magnus ejusdem immediatus successor *epist. 42. lib. 1. & 34. lib. 3.* A Romana autem ad alias Occidentis Ecclesias eadem institutio propagata est: qua occasione paulatim cœpit hic ordo à minoribus separari, & majoribus ac sacris accenseri. Nam cum prius extra sanctuarium & altare conferri solebat, invaluit postea quorundam Episcoporum consuetudo, eum intra Missarum solemnias conferentium, & ita sensim majoribus æquiparatus est. Multum nihilominus tempus intercessit, antequam certa & inviolabili lege inter sacros recensitus sit. Etenim Petrus Cantor, qui vivebat anno 1200. relatus à Menardo in lib. *Sacram. pag. 280.* ait: *De novo institutum est, subdiaconatum esse sacrum ordinem.* Subdiaconi officia ex Romano Pontificali hæc sunt. Aquam ad ministerium altaris præparare, Diacono ministrare, Pallas altaris & corporalia abluere, calicem & patenam in usum sacrificii diacono offerre, oblationes quæ veniunt ad altare suscipere, ut ex iis quantum satis est in altari ponatur. Eadem ferè referunt antiquissima Ritualia edita à Morino. Isidorus *epist. ad Ludrifredum Cordubensem Episcopum* ea sic recenset. *Ad Subdiaconum pertinet calicem & patenam ad altare Christi deservire, & levitis tradere, eisque ministrare: urceolum quoque & aquamanile & manutergium tenere Episcopo: Presbyteris & Levitis pro lavandis ante altare manibus aquam præbere.* Ad Alcuinum ejusdem ministerium esse, ut deferat Diacono linteum, super quod consecrandum est corpus & sanguis Domini: & ut peracto sacrificio, quæ superfuerint à diacono colligenda vel deportanda suscipiat. Olim nec calicem, nec patenam, nec oblationes in altari ponebant, sed hæc omnia porrigebant diaconis, eisque serviebant intra Sanctuarium; sed ad altare minimè accedebant. De legenda ab illis epistola nihil legimus in antiqua eorum ordinatione, nec apud veteres scriptores: hoc enim munere Lectoresungebantur, ut suo loco ostendemus. Ex concilio IV. Carthaginensi constat licuisse eis vasa sacra contingere, sed vacua: nam cum corpus & sanguinem Christi continent, id il-

lis prohibitum fuit cap. 21. concilii Laodicensis, quo sancitur, non oportere ministrum (id est Subdiaconum qui diacono ministrat) locum habere in Diaconis & sacra vasa tangere. Sic enim hunc canonem, & quidem rectè, Balsamon interpretatur. Apud Græcos Subdiaconi extra Sanctuarium ordinationem suscipiunt, vasa sacra contingunt, sed non in Missarum solemnias. Ipsa autem vasa abstergunt, ornant, disponunt, ut sacrificio apta sint. Jubente diacono profanos ab Ecclesia expellunt, cum scilicet diaconus dicit, ut catechumeni discedant. Portas Sanctuarii custodiunt, ne quis indignus ingrediatur: & propè illas commorantur, ut sint parati ad jussa diaconi capeffenda; ad altare verò non accedunt. Tricarium & luminaria in sanctuario præparant, epistolam autem in Missa non legunt. Hæc sunt Græcorum Subdiaconorum munia ex Euchologio excerpta, ex quibus liquet eos à Latinis multum differre, nostrisque Acolythis magis quàm Subdiaconis similes esse.

Minorum Ordinum antiquitas & origo. Afferuntur de singulis veterum Patrum testimonia. Apud Græcos soli Lectores ordinantur.

XVII. **T**ertia classis ministrantium Clericos minorum Ordinum complectitur, Acolythes scilicet, Exorcistas, Lectores, & Ostiarios; quos antiquissimos esse, & ab Apostolis, vel ab immediatis eorum successoribus institutos Doctores scholastici afferunt, sed non probant. Suspiciatur Arcudius *lib. 6. de Sacram. cap. 9.* omnes minores ordines unica hypodiaconi voce à priscis Patribus comprehensos, eo quod diacono singuli subessent; sed hæc levissima suspicio est. Eorum distincta mentio nec in actis aut epistolis Apostolorum, nec apud Patres primi & secundi sæculi reperitur. Constitutiones Apostolicæ, ex quibus testimonia pro aliquibus ex his Ordinibus accipiunt, posterioris ævi sunt, ut alibi diximus. Nec suffragatur illis epistola Ignatii ad Antiochenos, quam licet admittamus ut legitimam, contra quam sentiant Critici eterodoxi, solidum tamen ex ea argumentum pro omnibus sumi non potest, quia nec singulos enumerat, & inter eos Laborantes recenset & Cantores, miscens simul ordines & officia eccle-

fiastica. Dicendum igitur cum S. Thoma *in supplemento. tertiae. P. qu. 37. art. 2.* quod temporibus Apostolorum omnia ministeria, quae ordinibus minoribus competunt, non à distinctis personis, sed ab uno dumtaxat ministro exercebantur, qui & Ostiarii & Lectoris & exorcistae & Acolythi officio fungebatur. Verba Angelici Doctoris haec sunt. „In primitiva Ecclesia propter „paucitatem ministrorum omnia inferiora ministeria diaconibus committebantur, ut patet „per Dionysium cap. 3. eccl. hierarchiae, ubi „dicit, Ministrorum alii stant ad portas templi clausas, alii aliud proprii ordinis operantur; alii autem sacerdotibus proponunt super altare facrum panem & benedictionis calicem. „Nihilominus erant omnes praedictae potestates, sed „implicitè, in una diaconi potestate. Sed postea „ampliatus est cultus divinus, & Ecclesia quod „implicitè habebat in uno ordine, explicite „tradidit in diversis. Contigit nimirum Ecclesiae, quod hominibus solet, qui dum tenue patrimonium habent, uno servo contenti sunt, qui solus omnia administrat. Si verò reditus augeantur, servorum etiam augetur numerus; eoque magis crescit familia, quo illi locupletiores & spectabiliores evadunt. Sic Evangelicae praedicationis initio parvula adhuc & latitans Ecclesia paucis indiguit Ecclesiasticarum functionum ministris. Crescente autem credentium multitudine, & auctis facultatibus ex fidelium oblationibus, cum soli diaconi non possent omnibus incumbere, diversa onera & officia diversis personis distributa sunt; ex quo factum est, ut splendidiore & augustiori apparatu ecclesiasticarum functionum ceremoniae peragerentur. Graeci ex his ordinibus unum tantum agnoscunt, nempe Lectoratum, ceteros praetermittunt: quem morem in Ecclesia orientali vetustissimum esse euchologia ante annos octingentos scripta, antiqui quoque canones conciliorum, quae in illis regionibus celebrata sunt, & Graecorum Antistitum, quorum doctrinam & sanctitatem Christianus orbis ubique colit & veneratur, exempla ac monumenta evincunt. Agit de hac re saepe laudatus Morinus *par. 3. exerc. 14.* Quod si alicubi praeter Lectores alios etiam legimus; certum est eos nudum ministerium habuisse absque ulla ordinatione vel manuum impositione, sed sola designatione & arbitrio Episcoporum. In Ecclesia autem occidentali distinctam mentionem omnium ordinum minorum habemus in concilio Romano sub Sylvestro, nam *can. 7.* Acolythi, Exorcistae,

& Lectores; *can. 9.* Ostiarii nominantur. In concilio item Carthaginensi IV. sub Anastasio *can. 6.* & sequentibus materia & forma singulorum praescribitur. Non ignoro haec duo concilia à quibusdam Criticis supposititia censerì, sed quicquid de illis sit, alia suppetunt certiora ab antiquioribus testimonia. Nam Cornelius Papa in epistola supra citata ad Fabium Antiochenum apud Eusebium asserit, suo tempore fuisse in Ecclesia Romana Acolythos duos & quadraginta, Exorcistas & Lectores cum Ostiariis quinquaginta duos. Tertullianus Lectorum meminit *lib. de praescript. Sap. 41.* ubi perstringens haereticorum ordinationes tamquam temerarias & incondantes, *Hodie, inquit, diaconus, qui cras Lector.* A Cypriano quoque memorantur *epist. 24. 33. 34.* Acolythos verò idem nominat *epist. 42. 55. 78.* & Exorcistas *epist. 76.* *Quod hodie etiam geritur, ait, ut per Exorcistas voce humana & potestate divina flagelleretur, & uratur, & torqueatur diabolus.* Tertullianus item *lib. de spectaculis cap. 26.* exemplum refert mulieris, quae theatrum adiit, & inde cum daemone rediit. Itaque in exorcismo cum oneraretur immundus spiritus, quod ausus esset fidelem aggredi; *Constanter, & iustissime quidem, inquit, feci: in meo eam inveni.* Et ejusdem aevi Minutius Felix Exorcistas quoque describit adjuvantes daemones per Deum vivum, per Deum verum. An verò isti de Exorcistis loquantur, tamquam de clericis ad hoc officium specialiter ordinatis; vel potius Presbyteri eo tunc munere fungerentur, sicut revera sancti sunt Episcopi, ut narrat Eusebius *lib. 5. hist. cap. 16.* agens de Montano & falsis ejus Prophetis, incertum est. Omitto alia Tertulliani loca, quae à quibusdam afferri solent ad hujus ordinis antiquitatem ostendendam, *ut de Idololatria cap. 11. de anima cap. 57. de corona milit. cap. 11.* in his enim de solempni exorcismo sermo est, qui Baptismo praemitti solet. Negat Auctor constitutum. Apostolicarum *lib. 8. cap. 26.* Exorcistam ordinari: *nam hoc minus, inquit, spontanea Dei erga homines benevolentia & gratia est, qui illud nimirum gratis dat cui vult.* Et quidem initio Ecclesiae communis erat haec gratia cunctis fidelibus, ut habetur Marci ult. *In nomine meo demonia ejicient.* Postea verò subtrahita hac potestate constituit Ecclesia ordinem, qui daemonia expelleret: & conc. Antiochenum *cap. 10.* facultatem tribuit Chorepiscopis ordinandi exorcistas. Illud autem hoc loco praetermittendum non est, quod narrat Severus in vita S. Martini,

tini. Nam cum dixisset Hilarium Pictaviensem Episcopum sæpe tentasse diaconi officium Martino imponere, & hunc semper restitisse, subdit: „Intellexit vir altioris ingenii hoc eum modo posse constringi, si id ei officii imponeret, in quo quidam locus injuriæ videretur. Itaque exorcistam eum esse præcepit. Quam ille ordinationem, ne despexisse tanquam humiliorem videretur, non repudiavit. Ex quo liquet tempore S. Hilarii, qui obiit anno, ut plerique existimant, 367. ordinem Exorcistarum ab aliis distinctum, & inter humiliores seu minores computatum existisse, adeo ut injuriæ tribui posset, quod vir aliquis eximius ad illum assumeretur. S. Felicem primò Lectorem, deinde Exorcistam ordinatum fuisse Paulinus in *ejus Natali 4.* testatur his versibus.

--- *Primis Lector servivit in annis,
Inde gradum cepit, cui minus voce fidei
Adjurare malos, & sacris pellere verbis.*

Que sint officia singulorum Ordinum minorum. Discrimen inter Ministros Regionarios, Stationarios, Basilicarios, & Oblationarios. De Archypresbyteris & Archidiaconis.

XVIII. **O**fficia singulorum Ordinum ex Romano Pontificali hæc sunt. Acolythi debent ceroferrarium ferre, luminaria Ecclesiæ accendere, vinum & aquam ad Eucharistiam ministrare. Olim ex ordine Romano ferebant patenam, sindonem, sacculos, & chrisma ante Pontificem, quando procedebat ad Stationes: vasa sacra diaconis porrigebant, manutergium portabant, & aquam ad lavandas manus ministrabant. Exorcistam oportet abjicere demones, & dicere populo, ut, qui non communicat, det locum; & aquam in ministerio fundere. Lectoris munus est scripturas in Ecclesia legere, unde & nomen accepit: & panem ac omnes fructus novos benedicere. Antiquitus epistolam & Evangelium legebant, ut suo loco patebit. Apud Græcos Lector, qui illis est Anagnostes, omnes scripturas legit præter Evangelium: cereos & lampades accendit: ignem affert, cum aqua calida calici infundi debet, de quo ritu infra agemus: luminaria fert ante mysteria in magno introitu, cum scilicet è prothesi ad altare deferuntur:

hymnos Cantoribus præcinit: panem, vinum, & aquam defert Sacerdoti, cum sacris operaturus est: Ecclesiam ornat & præparat quæ in ea sunt necessaria. Ostiarius percutit cymbalum & campanam: Ecclesiam & sacrarium aperit & claudit: & librum aperit ei qui prædicat. Ex his autem ministris quidam in Ordine Romano, & apud Anastasium in vitis Pontificum dicuntur Regionarii, qui per Regiones distributi Pontifici in illis ministrabant. Alii Stationarii, qui eidem aderant in Stationibus celebranti. Erant & Basilicarii seu Palatini, qui in Basilica Lateranensi per vices serviebant. Erant denique Oblationarii, ad quos spectabat oblationes suscipere, & deferre Archidiacono. Abiit nunc in desuetudinem hæc distinctio, quæ Diaconos, Subdiaconos, & Acolythos tantum comprehendebat. Desierunt quoque minorum ordinum officia, quæ plerumque a pueris, & ab hominibus mercede conductis, nullisque ordinibus initiatis exercentur. Præcis temporibus nemo clericus ordinabatur, qui alicui Ecclesiæ non esset addictus. Admissi autem pueri in consortium cleri primò literas, cantum, & ritus ecclesiasticos edoceri solebant, ut passim legimus in vitis Pontificum: tum Ostiarii, deinde Lectores ordinabantur, & sic per gradus ad reliquos ordines ascendebant, cum prius singulorum officia exercuissent. Atque hinc oriebatur, ut rerum Ecclesiasticarum peritissimi essent, in quibus fuerant ab ipsa penè infanzia enutriti. Collabi cœpit hæc disciplina ante annos circiter quingentos, donec paulatim ad illos mores deventum est, quibus nunc utimur & vivimus.

Episcopo solemniter celebranti plures ministri assistunt, qui cum Presbyteri vel diaconi sint, non est de illis specialis disquisitio instituenda. Eminent inter Presbyteros Archipresbyter, inter Diaconos Archidiaconus, de quorum officio & dignitate quicquid ex præcis Ecclesiæ usu dici potest, vir diligentissimus Jo. Morinus in unum collegit, & solerter discussit lib. de Sac. ord. P. 3. exerc. 16. Isaacius item Habertus de antiquo gradu & officio Archidiaconi eruditè disseruit ad P. 9. *Archieratici observat.* 6. His igitur prætermisissis reliquum est, ut de Cantoribus agamus, quorum officium versatur in quibusdam Liturgiæ partibus decantandis.

*Cantus Ecclesiastici origo. Quando cœperit
Organorum usus. Olim plebs fidelis in
Ecclesia canebat: tum instituti
Cantores.*

XIX. **A** Primordiis Ecclesiæ psalmos & hymnos in conventu Fidelium decantatos fuisse Apostolus asserit ad Ephesios scribens cap. 5. loquentes vobismetipsis in psalmis & hymnis & canticis spiritualibus: quæ verba de mutuo & alterno cantu intelligenda esse Interpretes docent: nec sectarii audent negare hunc usum semper in Ecclesia viguisse. De hymnis & psalmis canendis, inquit August. epist. 119. c. 18. ipsius Domini & Apostolorum habemus documenta, & exempla, & præcepta. Uberimè tractarunt hoc argumentum viri docti, quos cito in Tract. de Divina Psalmodia cap. 17. §. 2. n. 3. Sed & Plinius ethnicus scriptor de cantu primorum Christianorum testimonium perhibuit in epist. ad Trajanum, quæ eorum mores describens ait, solitos fuisse stato die ante lucem convenire, & carmen Christo quasi Deo dicere secum invicem, alterna videlicet modulatione. Quod autem Theodoretus lib. 4. hist. eccl. cap. 26. Ephrem Syro, & Augustinus lib. 9. confess. cap. 7. Ambrosio Mediolanensi ecclesiastici cantus originem tribuisse videntur, id explicat Theodoretus de hymnorum modulatione, & certa quadam harmonia, quam Ephrem ad Harmonii impias cantiones explodendas instituit: Ambrosius verò ad fidelium in Ecclesia excubantium consolationem hymnos & psalmos secundum morem orientalium partium cantari præcepit; quem morem à Mediolanensi Ecclesia ad alias penè omnes Occidentis migrasse asserit Augustinus: quod certè non absolute de cantu intelligi potest, quem semper usitatum fuisse constat, sed de modo canendi alternatim, quem Ambrosius introduxit, cæteri imitati sunt. Notabile est quod Synodus Antiochena ad S. Dionysium Papam apud Eusebium lib. 7. hist. c. 30. scripsit: nam inter scelera Pauli Samosatani refert; quod psalmos in honorem Domini Jesu Christi canis solitos, ex quo arguitur ecclesiastici cantus antiquitas, aboleverit, & mulieres magno Paschæ die psalmos quosdam in Ecclesia canere ad sui ipsius laudem instituerit. Postea labentibus annis musicæ vocali addita est organica sive instrumentalis tempore Vitaliani Papæ, ut plerique existimant, de cujus usu in Ecclesia disserui loco citato Divi-

næ Psalmodiæ num. 4. At in Galliis ignota fuisse organa ante Pipinum auctor est Sigebertus anno 766. referens à Constantino Imperatore ipsi dono missa; antea nunquam visa: idemque narrant Annales Metenses anno 757. Tempore Apostolorum & aliquot subsequentibus sæculis univèrsus fidelium cœtus Sacerdoti solemniter celebranti respondere, & simul cum clero psallere solebat, ut ex Liturgia S. Jacobi, & ex l. 8. Constitut. Apostolicarum manifestum est. Cyprianus l. de orat. Sacerdos, inquit, parat fratrum mentes dicendo Sursum corda, ut, dum respondet plebs Habemus ad Dominum, admonetur nihil aliud se, quàm Dominum cogitare debere. Justinus Martyr Apol. 2. idem asserit dicens, Præpositum preces fundere, & populum faustè acclamare Amen. Chrysostr. mus etiam hom. 36. in 1. ad Cor. Confirmat hunc morem dicens, conveniebant olim omnes & psallebant communiter. Hoc nunc quoque facimus. Et Hier. Præf. l. 2. comment. in ep. ad Gal. Romanæ plebis fidem laudat magno studio & frequentia ad Ecclesias & ad Martyrum sepulchra concurrentis, ubi, inquit, ad similitudinem cœlestis tonitruum Amen reboat. Cæsarius denique Arlaten. ut Cyprianus in ejus vita commemorat, compulit laicos & populares homines psalmos & hymnos promere, altaque & modulata voce instar clericorum alios græcè, alios latinè profas & antiphonas decantare, ne illis spatium suppeteret ad fabulas in Ecclesia effutiendas. Quia tamen vix fieri poterat, quin ecclesiasticæ harmoniæ contentus populi canentis imperitiâ turbaretur, Patres concilii Laodiceni c. 15. statuerunt, non oportere præter canonicos cantores qui suggestum ascendunt, & ex diphtera seu membrana cantant, quod nos dicimus ex libro, non autem memoriter, alium quemlibet in Ecclesia psallere. Verùm hic canon non fuit ubique receptus, ut ex allatis Cæsarii & Chrysostr. testiimoniis constat: idemque ipse Chrysostr. clarè ostendit hom. 1. de verbis Isaïæ vidi Dominum, in qua acriter reprehendens psallentis populi cacophoniam & immodestiam, non eos ut fileant monet, sed ut scitè & modestè concinant. In Gallia popularis cantus consuetudinem sublata existimo paucis annis post Cæsarium: Synodus enim II. Turonen. 4. sancivit, ut laici secus altare, quo sacra mysteria celebrantur, inter clericos tam ad vigilias quàm ad Missas stare penitus non præsumant; sed pars illa, quæ à cancellis versus altare dividitur, choris tantum psallentium pateat clericorum.

Schola

*Schola Cantorum Romæ & alibi instituta.
Quale fuerit olim Ecclesiastici cantus
studium. De Cantorum ordina-
tione in Ecclesia orientali.*

XX. **C**Um in cantu ecclesiastico & clericali disciplinae vigor, & christiana religio- nis, sacrarumque functionum majestas maximè eluceat; summo semper studio Romani Pontifices, & aliarum Ecclesiarum Antistites curarunt, ut Clerici à teneris annis canendi regulas ediscerent, dato eis magistro, qui, ut scitè loquitur Tertullianus lib. de Pallio cap. ult. *primus esset in formator litorum & primus edomator vocis.* Idem Romæ Schola Cantorum instituta fuit, cujus originem Petrus Episcopus Urbevetanus in scholiis ad vitam Leonis IV. sic describit. „ Quamvis „ circa tempora Sylvestri Papæ plures fuerint in „ Urbe Ecclesiæ, non tamen singulæ clericos vel „ Monachos habebant, qui in illis officia obirent. „ Presbyteri enim titulis, & Diaconis præfecti, „ suo quisque tantùm officio vacabant, illi Sacra- „ mentis administrandis, hi pauperibus procu- „ randis. Ideoque ordinata fuit schola Cantorum, „ quæ in Urbe communis erat, & stationes, pro- „ cessiones, ac festa principalia Ecclesiarum Urbis „ sequebatur: qua in schola pueri in cantu, le- „ ctione, & moribus sacris instituebantur, in com- „ muni vivebant, & Primicerium, cujus tunc ma- „ gna erat in Urbe dignitas, Præfectum habe- „ bant. Hinc ad reliquas civitates eadem insti- „ tutio propagata est: nam Leidradus Lugdunen- „ sis Archiepiscopus ad Carolum Magnum scri- „ bens ait, *Habeo scholas Cantorum, ex quibus plerique
ita sunt eruditi, ut alios etiam erudire possint.* Syn- „ nodus Valentina sub Lathario c. 18. *Ut de scholis
tam divinæ quàm humanæ literaturæ, nec non &
ecclesiasticæ cantilenæ juxta exemplum Prædeces-
sorum nostrorum aliquid inter nos tractetur, & si
potest fieri, statuatur & ordinetur.* Crodogangus
Metensis Episcopus, in regula Canoniorum à
Luca Dacherio primum edita to. 1. *sui Spicilegii*
de Cantoribus & schola Cantorum agit cap. 50.
Primam verò hujus collegii sive scholæ insti-
tutionem quidam Hilario Papæ, alii Gregorio
Magno tribuunt, cui etiam debetur Ecclesiastici
cantus in meliorem formam instauratio. Licet
enim, ut diximus, ab initio Ecclesiæ usus canendi
Romæ fuerit, nescimus tamen quales ante Gre-
gorium fuerint ecclesiasticæ modulationes, quæ
cantantium disciplina. Joan. Diaconus in ejusdem

Gregorii vita lib. 2. c. 6. scribit eum constituisse
scholam Cantorum, & ei cum nonnullis prædiis
duo habitacula fabricasse, unum sub gradibus Ba-
silicæ B. Petri Apostoli, alterum sub domibus
Patriarchæ Lateranensis. Porro cantus ab eo in-
stitutus ille est planus & unisonus, quem ab ipso
Gregorianum nuncupamus, progrediens per cer-
tos limites & terminos tonorum, quos modos seu
tropos vocant Musici & octonario numero defi-
niunt, secundùm naturalem generis diatonici di-
spositionem. Huic cantui, quo hætenus usa est
Ecclesia occidentalis, cum Galli & Germani non-
nulla miscuissent, Religiosissimus Imperator Ca-
rolus Magnus ad primigeniam S. Gregorii har-
moniam restitui curavit, ut idem Joannes Diaconus
ibidem asseverat. In vita ipsius Caroli à Mo-
nacho Engolismensi conscripta c. 8. inter scripto-
res historiæ Francorum, prolixè narratur: con-
tentio habita Romæ inter Gallos & Romanos
Cantores, quis meliùs caneret; quam litem dire-
mit Carolus pro Romanis latâ sententiâ, utpotè
qui à B. Gregorio instructi fuerant; petitque ab
Adriano Papa cantores, quos misit in Galliam,
ut veram cantandi normam docerent. Qua in re
admirabilis fuit pii Regis sollicitudo, ut fusiùs
docet Monachus Sangallensis in lib. de ecclesia-
stica cura Caroli Mag. c. 7. & sequentibus. Ordo
Romanus ait ex prædicta schola pueros nobiles
cubicularios summi Pontificis fieri consuevisse.
Transferebantur nimirum in Oratorium Ponti-
ficis, quod olim cubiculum vocabatur, ut docet
Baronius in Martyrologio ad diem XI. Junii, &
inter clericos Pontificios numerabantur. Sic
à tenera ætate enutritus fuit Sergius I. de quo
hæc regert Anastasius. „ Hic veniens Romam
„ tempore Adeodati, quia studiosus erat & capax
„ in officio cantilenæ, scholæ cantorum pro do-
„ ctina est traditus, & Acolythus factus per or-
„ dinem ascendens à Leone II. in titulo S. Su-
„ sannæ Presbyter ordinatus est. Sergius item
II. cum puer esset à Leone III. scholæ Cantor-
um traditus ad erudiendum literis & cantilenæ
melodiis, ascendens deinde per omnes gradus
Summus Pontifex creatus est. Similia scribit
Anastasius de Gregorio II. Stephano III. & Pau-
lo I. Hujusmodi scholam, in qua pueri cantu &
literis ac moribus instruerebantur, ducentis ferè
annis ante Gregorium Magnum extitisse in Afri-
ca, Victor Episcopus indicat lib. 5. de persec.
Africana sub impio Rege Hunerico, ubi describens
multitudinem fidelium pergentium in exilium,
separatos ex illis ait, suggerente quodam Ter-
chario

chario, qui, cum Lector Catholicus esset, accesserat Arianis, duodecim infantulos strenuos & aptos modulis cantilenæ, quos ipse in Ecclesia discipulos habuerat. Hi revocati Carthaginem, & variis suppliciiis affecti, ut orthodoxam fidem desererent, in ea semper constantes tormentis supervixerunt. Quos nunc Carthago, ait victor, miro colit affectu, & quasi duodecim Apostolorum, eborum conspicit, puerorum. Unà degunt, simul vescuntur, pariter psallunt, simul in Domino gloriantur. Favet Augustinus, qui, quantum vigeret in Africa studium ecclesiastici cantus, luculenter ostendit lib. 10. confessionum c. 33. In Gallia quoque Carolus Magnus lib. 1. capitularium c. 72. hoc de eisdem scholis decretum edidit. Scholæ legentium puerorum fiant: psalmos, notas cantus, computum, grammaticam, per singula monasteria vel episcopia discant. Quandopam Romæ sublata sit schola Cantorum sub Primicerio communiter vivens, nusquam reperio. Adhuc tamen vigeat sæculo decimo tertio, nam Cæsar Rasponus Cardinalis in erudito opere de Basilica Lateranensi lib. 2. cap. 4. ponit conventionem anno 1232. initam inter Lateranensem Ecclesiam, & Primicerium ac scholam Cantorum, qua assignantur quidam proventus ipsi Primicerio cum decem Cantoribus pro officio in die sancti Joannis Baptistæ, & in Stationibus ejusdem Ecclesiæ. Apud Græcos ordinantur Cantores eodem ritu quo Lectores, ut constat ex Euchologio, & ex variis Ordinationum Græcarum libris editis à Morino. Diversum tamen à Lectore ordinem Psalteris sive Cantor non constituit, ut observat Habertus ad par-

tem IV. Pontificalis Græcorum observ. 4. nisi quod ille recitat, hic concinit: unde illi in ordinatione liber Apostolicus, huic psalterium præbetur. At verò Maronitis diversa est Lectoris & Cantoris ordinatio, estque apud illos Cantoratus gradus ad Lectoratum. De disciplina psallendi hæc sancivit synodus Trullana can. 75. Eos qui in Ecclesiis ad psallendum accedunt, volumus nec inordinatis vociferationibus uti, & naturam ad clamorem urgere; nec aliquid eorum, quæ Ecclesiæ non conveniunt & apta non sunt, adsciscere; sed cum magna attentione & compunctione Psalmodias Deo, qui est occultorum inspector, offerre. Congessit in notis ad hunc canonem plura, quæ ad cantum ejusque disciplinam spectant, Christianus Lupus. Diaconos psallere in Ecclesia Gregorius Magnus prohibuit in Concilio Romano, cujus acta in ejus Regesto descripta sunt lib. 4. epist. 44. sed solos subdiaconos, & clericos minorum ordinum hoc munere fungi constituit; ac propterea scholam Cantorum pro puerorum institutione aut primus erexit, aut restituit. Clericos autem Ecclesiæ adscriptos debere per seipso psallere Justinianus Imperator edixit C. de Episc. & clericis leg. 42. §. 10. additque causam edicti dignam ponderatione. Nam qui constituerunt vel fundaverunt sanctissimas Ecclesias pro sua salute & communis Reipublicæ, reliquerunt illis substantias, ut per eas debeant sacræ Liturgiæ fieri, & ut in illis à ministrantibus piis clericis Deus colatur. Et initio dixit se ideo hoc sanxisse, ne ex sola ecclesiasticarum rerum consumptione clericis appareant, nomen quidem habentes clericorum, rem autem non implentis.

FINIS LIBRI PRIMI.

RERUM